

Utjecaj američkih vojnih intervencija i bliskoistočnih kriza na kretanje cijena nafte u 21. stoljeću

Zrilić, Luka

Undergraduate thesis / Završni rad

2021

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Mining, Geology and Petroleum Engineering / Sveučilište u Zagrebu, Rudarsko-geološko-naftni fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:169:638856>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-30**

Repository / Repozitorij:

[Faculty of Mining, Geology and Petroleum Engineering Repository, University of Zagreb](#)

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
RUDARSKO-GEOLOŠKO-NAFTNI FAKULTET

Preddiplomski studij naftnog rudarstva

**UTJECAJ AMERIČKIH VOJNIH INTERVENCIJA I BLISKOISTOČNIH KRIZA NA
KRETANJE CIJENA NAFTE U 21. STOLJEĆU**

Završni rad

Luka Zrilić

N4331

Zagreb, 2021.

UTJECAJ AMERIČKIH VOJNIH INTERVENCIJA I BLISKOISTOČNIH KRIZA NA
KRETANJE CIJENA NAFTE U 21. STOLJEĆU

LUKA ZRILIĆ

Završni rad izrađen: Sveučilište u Zagrebu
Rudarsko-geološko-naftni fakultet
Zavod za naftno - plinsko inženjerstvo i energetiku
Pierottijeva 6, 10000 Zagreb

Sažetak

U ovome radu iznesene su i pojašnjene dokumentirane poznate činjenice o kompleksnosti vjerskih, vojnih i gospodarskih odnosa na Bliskom istoku i njihovih utjecaja na kretanje cijena nafte, a samim time i na ukupne ekonomsko-političke odnose u svijetu. U radu je analiziran utjecaj vodeće svjetske vojne i gospodarske sile Sjedinjenih Američkih Država na zbivanja na Bliskom istoku. S obzirom da se Sjedinjene Američke Države i dalje dodatno vojno proširuju i jačaju svoje diplomatske veze u regiji, lako je zaključiti da će i u budućnosti biti ključni faktor svih događaja na Bliskom istoku. Prema izvorima i istraživanjima korištenim u pisanju ovog rada, nafta i plin će i dalje u narednim godinama biti glavni energent u svijetu, i iz toga se dolazi do zaključka da će Bliski istok kao regija s najvećim zalihama ovih energenata i dalje biti u središtu svjetskih vojnih i geopolitičkih zbivanja.

Završni rad sadrži: 63 stranice, 23 slike i 86 reference

Jezik izvornika: hrvatski

Završni rad pohranjen: Knjižnica Rudarsko-geološko-naftnog fakulteta
Pierottijeva 6, Zagreb

Mentor: Prof.dr.sc. Daria Karasalihović Sedlar, redovita profesorica RGNF

Ocjenjivači: Prof.dr.sc. Daria Karasalihović Sedlar, redovita profesorica RGNF
Prof.dr.sc. Tomislav Kurevija, redoviti profesor RGNF
Prof.dr.sc. Domagoj Vulin, redoviti profesor RGNF

Datum obrane: 10.9.2021., Rudarsko-geološko-naftni fakultet, Sveučilište u Zagrebu

University of Zagreb

Bachelor's Thesis

Faculty of Mining, Geology and Petroleum Engineering

THE IMPACT OF U.S. MILITARY INTERVENTIONS AND THE MIDDLE EASTERN
CRISIS ON OIL PRICES IN THE 21ST CENTURY

LUKA ZRILIĆ

Thesis completed at: University of Zagreb

Faculty of Mining, Geology and Petroleum Engineering

Department of Petroleum and Gas Engineering and Energy

Pierottijeva 6, 10 000 Zagreb

Abstract

The thesis presents documented and known facts about the complexities of religious, military and economic relations in the Middle East, as well as the influence the region exerts on global oil prices, world economy and politics. The thesis also focuses on the impact the U.S., as a global superpower, has had on the events in the Middle East. Seeing that the U.S. keeps expanding its military and diplomatic presence in the region, we can easily conclude that it is going to keep influencing the future of the region a great deal. The sources referenced in the thesis all point to the fact that oil and gas will remain the leading fuel sources in the world in the coming years. Hence, the Middle East, as a region containing the world's biggest oil and gas reserves, will remain the epicenter of the global military and geopolitical events.

Thesis contains: 63 pages, 23 figures and 86 references

Original in: Croatian

Thesis deposited in: Library of Faculty of Mining, Geology and Petroleum Engineering,

Pierottijeva 6, Zagreb

Supervisor: Daria Karasalihović Sedlar, PhD, Full Professor

Reviewers: Daria Karasalihović Sedlar, PhD, Full Professor

Tomislav Kurevija, PhD, Full Professor

Domagoj Vulin, PhD, Full Professor

Date of defense: 10.9.2021., Faculty of Mining, Geology and Petroleum Engineering, University of Zagreb

Zahvaljujem se svojim roditeljima Živku i Sofiji na beskonačnoj ljubavi, potpori i strpljenju tijekom mog dosadašnjeg obrazovanja

Posebno hvala hrvatskim veleposlanicima, Ivanu Juriću u Iraku, Dragi Lovriću u Katru i Amiru Muharemiću u Kuvajtu, na pristupačnosti, odvojenom vremenu, literaturi i brojnim savjetima i informacijama prijeko potrebnim za kvalitetnu izradu ovog rada

SADRŽAJ

1. UVOD.....	1
2. UVERTIRA U MODERNE SKOBE NA BLISKOM ISTOKU.....	3
3. AMERIČKA VOJNA INVAZIJA I PRISUTNOST U IRAKU.....	5
3.1. Invazija na Irak 2003. godine.....	5
3.2. Današnje sigurnosno i ekonomsko stanje u Iraku.....	7
4. ARAPSKO PROLJEĆE	11
4.1. Demonstracije i promjene vlasti.....	11
4.2. Demonstracije i krize u Egiptu.....	11
4.3. Građanski rat u Libiji 2011. godine.....	12
4.4. Revolucija u Jemenu.....	13
4.5. Prosvjedi u Bahreinu.....	14
4.6. Građanski rat u Siriji.....	15
4.6.1. <i>Građanski prosvjedi</i>	15
4.6.2. <i>Izravni oružani sukobi</i>	15
4.7. Ekonomske posljedice Arapskog proljeća.....	19
5. ISLAMSKA DRŽAVA IRAKA I SIRIJE (ISIS ILI ISIL).....	27
5.1. Osnivanje Islamske Države.....	27
5.2. Ekonomija i naftna industrija Islamske Države.....	29
6. SAUDIJSKO RUSKI RAT CIJENAMA NAFTE.....	32
7. KATARSKA DIPLOMATSKA KRIZA.....	38
8. UTJECAJ IRANA U REGIJI.....	43
8.1. Odnosi Irana i Saudijske Arabije.....	45
8.2. Odnosi Irana i Izraela.....	46
8.3. Odnosi Irana i Turske.....	47
8.4. Odnosi Irana i Katara.....	48
8.5. Odnosi Irana i Sjedinjenih Američkih Država.....	49
9. ABRAHAMSKI SPORAZUM.....	52
10. ZAKLJUČAK.....	54
11. LITERATURA.....	57

POPIS SLIKA

Slika 2-1. Politička karta Bliskog istoka.....	4
Slika 3-1. Kretanje cijene markera WTI u razdoblju od kraja 2002. do sredine 2004. godin....	6
Slika 3-2. Pregled iračkih regija i naftnih kompanija zastupljenih u njima.....	9
Slika 3-3. Predviđanje IMF-a za iračko gospodarstvo do 2025. godine i usporedba sa prijšnjim godinama.....	10
Slika 4-1. kretanje cijena markera Brent prije arapskog proljeća.....	21
Slika 4-2. kretanje cijena markera WTI prije arapskog proljeća.....	21
Slika 4-3. kretanje markera Brent za vrijeme arapskog proljeća.....	22
Slika 4-4. Kretanje markera WTI za vrijeme arapskog proljeća.....	22
Slika 4-5. kretanje cijena markera Brent za vrijeme i nakon arapskog proljeća.....	23
Slika 4-6. cijena na europskim plinskim spot tržištima od sredine veljače do kraja ožujka 2011.godine	25
Slika 4-7. cijena plina na PSV HUB-u nakon zatvaranja Greenstreama i Tranistgasa.....	25
Slika 5-1. naftna polja pod nadzorom ISIS-a, njihova dnevna proizvodnja i prodajna cijena proizvedenog barela s pojedinog polja.....	30
Slika 5-2. prikaz lokacija i novih metoda švercanja nafte.....	31
Slika 6-1. cijena markera Brent od sredine 2013. do sredine 2016. godine.....	34
Slika 6-2. cijena markera WTI od sredine 2013. do sredine 2016. godine.....	34
Slika 6-3. cijena markera Brent od početka 2020. do svibnja 2020. godine.....	35
Slika 6-4. cijena markera WTI od početka 2020. do svibnja 2020. godine.....	35
Slika 6-5. kretanje markera Brent od svibnja do kraja 2020. godine.....	36
Slika 6-6. kretanje markera WTI od svibnja do kraja 2020. godine.....	36
Slika 8-1. Volumen transportirane sirove nafte i kondenzata kroz Hormuški tjesnac.....	44
Slika 8-2. Odnos kretanja cijena nafte i događaja u Hormuškom tjesnacu (siječanj 2019. – siječanj 2020.).....	44
Slika 10-1. Udio pojedinog energenta u ukupnoj svjetskoj konzumaciji energije (2010.- 2050.).....	54
Slika 10-2. Prikaz kretanja cijena nafte od 2000. godine do početka lipnja 2021. godine.....	55

POPIS KORIŠTENIH MJERNIH JEDINICA I OZNAKA

bbl – barel

bbl/dan – barela na dan

POPIS KORIŠTENIH KRATICA

FSA – Free Syrian Army

CIA - Central Intelligence Agency

GCC – Gulf Cooperation Council

ISIL – engl. *Islamic State of Iraq and Levant*, Islamska Država Iraka i Levanta

ISIS – engl. *Islamic State of Iraq and Syria*, Islamska Država Iraka i Sirije

QIA – Qatar Investment Authority

SAD – Sjedinjene Američke Države

UAE – Ujedinjeni Arapski Emirati

USD – američki dolar

\$ - američki dolar

BDP – bruto domaći proizvod

WTI – West Texas Intermediate

1. UVOD

Nafta je čovječanstvu poznata još od antičkog doba, a kroz povijest njezina primjena bila je raznolika. Koristila se za grijanje, osvjetljavanje, za podmazivanje zaprežnih kola, smatralo se da ima i ljekovita svojstva. Važnost nafte kao sirovine počinje u 20. stoljeću, kada se počinje primjenjivati kao glavni energent. Razlozi za to su eksponencijalni industrijski i tehnološki razvoj u 19. i 20. stoljeću, kada su izumi poput Dieselovog motora i Fordovog automobila Model T postavili naftu kao glavnu sirovinu potrebnu za funkcioniranje industrije i svakodnevnog života čovjeka. Također, i veliki rast broja stanovnika utjecao je na potražnju za energijom samim time i za naftom. Naravno, jedan od glavnih razloga bili su i ratovi koji su buktali Europom i svijetom, a koji su ujedno iziskivali ogromnu potražnju za naftom kao pogonskim gorivom ratnog stroja zaraćenih strana. Tako se pokazalo u oba svjetska rata da je ona strana koja je pod svojom kontrolom imala veće rezerve i zalihe nafte u oba slučaja izašla kao premoćni pobjednik. Nijemci su, primjerice, tijekom Drugog svjetskog rata imali jednu od najrazvijenijih vojnih industrija i industrija općenito, pomicali su granice tehnološkog razvoja proizvodeći moderne brodove, podmornice, avione i tenkove koji su ujedno imali i veliku razarajuću moć, proizvodili su ubojite V-2 rakete i avione na mlazni pogon. Sve to je trebalo biti pogonjeno naftom koje oni nisu imali dovoljno, što se na kraju i pokazalo kao jednim od ključnih razloga pobjede Savezničkih snaga koje su imale i više nego dovoljne zalihe nafte. Velika Britanija na svojem teritoriju nije proizvodila naftu za vrijeme Drugog svjetskog rata, proizvodnja nafte na teritoriju Velike Britanije počeo će tek 70.-ih godina 20. stoljeća kada se počela proizvoditi nafta u Sjevernom moru, ali britanske naftne kompanije proizvodile su naftu na Bliskom istoku (Špelić, 2019). Jedna od zaslužnijih osoba za poticanje istraživanja i proizvodnje nafte na Bliskom istoku bio je legendarni britanski ratni premijer lord Winston Spencer Churchill, koji kada je 1911. godine postao Prvi lord admiraliteta Velike Britanije odlučio pogon Britanske ratne mornarice prebaciti s ugljena na naftni pogon, tim činom velika i moćna Britanska ratna mornarica postala je ujedno i najveći potraživač za naftom na tržištu, a Bliski istok, zbog novootkrivenih rezervi nafte, stavljen je pod reflektore svjetske geopolitičke pozornice. Bliski istok kroz čitavu povijest čovječanstva bio je u središtu raznih zbivanja. To turbulentno i pluralno područje središte je mnogih izumrlih i živućih naroda, nacija, kultura, a i danas najrasprostranjenijih religija, kršćanstva, judaizma i islama. Zbog velikog jaza u različitosti naroda koji su obitavali na području Bliskog istoka, kroz čitavu povijest tog dijela svijeta vodili

su se krvavi sukobi. I danas je Bliski istok u središtu svih većih i bitnijih geopolitičkih zbivanja. Razlog tome je važni geostrateški, ekonomski, politički, a i kulturni položaj Bliskog istoka. Područje Bliskog istoka izrazito je bogato naftom, koja je zadnjih stotinjak godina najvažniji energent potreban za svakodnevno funkcioniranje čovječanstva. Oko tog tzv. crnog zlata na Bliskom istoku u posljednjih pedeset, a pogotovo dvadeset godina vodili su se mnogi politički i veliki oružani sukobi u koje su u velikoj mjeri politički, a poglavito vojno bile uključene i zemlje zapadnog svijeta, naročito Sjedinjene Američke Države. Svaki bitniji sukob u tom dijelu svijeta, bio on diplomatski ili oružani, utjecao je na kretanje cijena nafte, a samim time i na svjetsku ekonomiju. U ovom radu pokušat će se objasniti i približiti politička i povijesna važnost sukoba na Bliskom istoku u 21. stoljeću, kako su oni utjecali na cijene nafte i na svjetsku ekonomiju, te koje su njihove bitne političke i ekonomske posljedice.

2. UVERTIRA U MODERNE SUKOBNE NA BLISKOM ISTOKU

Početak veće destabilizacije Bliskog istoka, područja koje obuhvaća Saudijsku Arabiju, Iran, Irak, Izrael, Jordan, Siriju, Tursku, UAE, Bahrein, Katar, Kuvajt, Oman i Jemen (Slika 2-1.), bila je iranska islamska revolucija kada je 1979. godine nakon višegodišnjih nasilnih i krvavih demonstracija svrgnut prozapadnjački odnosno proameričko orijentirani iranski vladar, šah Mohammed Reza Pahlavi. Na vlast u Iranu tada dolazi prognani iranski vjerski (šijitski) vođa, ajatolah Ruholah Homeini. Homeini postaje vjerski i politički lider Irana, a Iran postaje teokratska islamska država i dobiva naziv Islamska Republika Iran, dok za vrijeme vladavine šaha Mohammeda Reze Pahlavija Iran je bio sekularna i zapadno orijentirana zemlja. Ajatolah Homeini imao je izrazito negativan stav prema Sjedinjenim Američkim Državama koje je između ostalog i nazivao „Velikom Sotonom“. To je rezultiralo i talačkom krizom u kojoj su bili zarobljeni američki vojnici i radnici u američkoj ambasadi u Teheranu. Kriza je riješena nakon 444 dana kada je na vlast u Americi došao republikanski predsjednik Ronald Reagan koji je zaprijetio da će Sjedinjene Američke Države bombardirati Iran, ukoliko Iran ne pusti taoce (Špelić, 2019). Nakon svih tih događaja odnosi između SAD-a i Irana ostali su i do danas trajno narušeni. Također, Homeini nije imao ništa pozitivniji stav ni prema zaljevskim zemljama koje su imale monarhističku vlast koje je smatrao jednako lošim kao i vlast šaha Reze Pahlavija i za koje je govorio da moraju završiti na jednaki način. Naročito negativan stav bio je izražen prema Saudijskoj Arabiji i prema vladajućoj obitelji al-Saud. Većina iranskog naroda pripada šijitskoj sekti tj. grani islama, dok u ostalim zaljevskim zemljama poput Saudijske Arabije, većina naroda pripada sunitskoj sekti. Dolaskom Homeinija na vlast u Iranu te sektaške podjele na Bliskom istoku postale su izraženije kao nikada do tad. Iran je konstantno preko svojih televizijskih i radio postaja širio sektašku propagandu na Bliskom istoku kojom se poticalo šijitsko manjinsko stanovništvo na prosvjede i svrgavanje tamošnjih vlasti. To je rezultiralo i prosvjedima šijitske manjine u naftom bogatoj Istočnoj provinciji u Saudijskoj Arabiji 1979. godine koji su ugušeni u krvi. Kao i u slučaju sa Sjedinjenim Američkim Državama, odnosi Irana i Saudijske Arabije do dan danas ostat će narušeni. Sektaške podjele unutar islamskog svijeta do dan danas ostat će gotovo i nepremostiva razlika među narodima na Bliskom istoku. Te podjele među stanovništvom postale su još izraženije nakon američke invazije na Irak 2003. godine. Kaos koji je uslijedio u Iraku nakon svrgavanja Saddama Husseina s vlasti potaknuo je mnoge šijitske i sunitske militantne skupine, koje su novčano i vojno potpomagali Iran i Saudijska Arabija, za

borbu za prevlast u Iraku. Sve to je rezultiralo mnogim bombaškim napadima, atentatima, smaknućima, Iračkim građanskim ratom, stvaranjem zloglasne Islamske Države poznate još kao i ISIS ili ISIL i dodatnom destabilizacijom Iraka i čitave regije koja iz istih razloga (sektaških podjela) traje i danas. Kaotično stanje na Bliskom istoku iskoristiti će zemlje poput Sjedinjenih Američkih Država, Rusije, Turske, Kine i Izraela. U pozadini njihove prisutnosti neće biti samo pokazivanje vojne i političke moći nego naravno i kontrola nad bogatim naftnim rezervama zemalja Bliskog istoka.

Slika 2-1. Politička karta Bliskog istoka

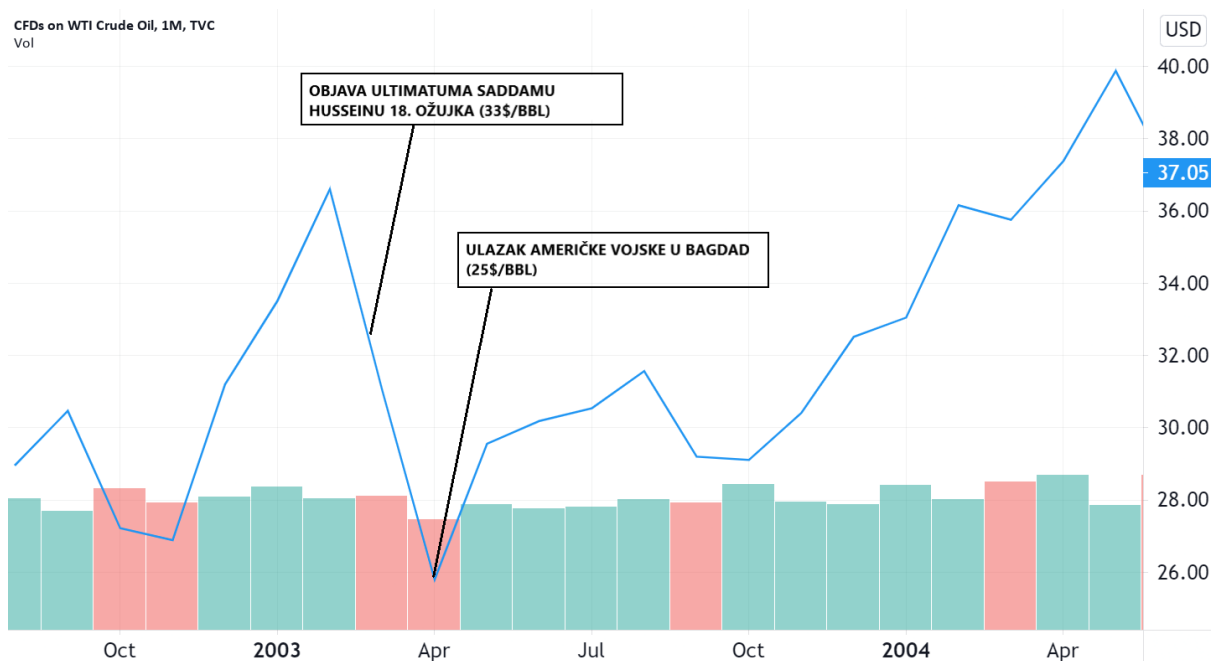
(https://www.nationsonline.org/oneworld/map/small_middle_east_map.htm)

3. AMERIČKA INVAZIJA I PRISUTNOST U IRAKU

3.1. Invazija na Irak 2003. godine

11. rujna 2001. godine islamska teroristička organizacija Al-Qaeda izvršila je do tad nevidene napade na Sjedinjene Američke Države. U napadu su oteta četiri putnička zrakoplova. Dva su se zabila u nebodere Svjetskog trgovačkog centra u New Yorku, jedan se zabio u Pentagon, zgradu koja je ujedno i Ministarstvo rata tj. obrane SAD-a i vrhovno zapovjedništvo oružanih snaga američke vojske, a jedan se srušio u Pennsylvaniji na putu za Washington D.C., a meta su navodno bili Capitol Hill ili Bijela kuća. Prilikom tog napada poginulo je gotovo 3000 ljudi, 25000 je ranjeno, još nekoliko tisuća ljudi je do danas umrlo od raznih bolesti koje su bile posljedice tog napada, a materijalna šteta procijenjena je na 10 milijardi američkih dolara (Dekanić et al., 2004). Tim događajem Sjedinjene Američke Države ušle su u tzv. „vječni rat“ tj. rat protiv terorizma.

2003. godine Sjedinjene Američke Države odlučile su se konačno obračunati sa Saddamom Husseinom. Iračka vlada i Saddam Hussein optuženi su da razvijaju oružje za masovno uništenje odnosno nuklearno i biološko oružje i da financiraju, oružano potpomažu i pružaju utočište pripadnicima terorističke organizacije Al-Qaede. Tadašnji američki predsjednik George W. Bush 18. ožujka 2003. godine Saddam Husseinu dao je ultimatum da ukoliko u roku od 48 sati ne napusti Irak da slijedi američka vojna invazija. Cijena nafte u veljači te godine dosegla je skoro 40\$/bbl, takve cijene nisu bile zabilježene još od Zaljevskog rata 1991. godine. U trenutku kada je američki predsjednik objavio ultimatum Saddam Husseinu, cijene nafte odnosno markera WTI pale su na 33\$/bbl (Slika 3-1.) (CNN, 2003). Saddam Hussein se naravno oglušio na ultimatum i Sjedinjene Američke Države zajedno sa svojim europskim saveznicima, bez odobrenja UN-a, su 20. ožujka 2003. godine izvele invaziju na Irak. Nakon svega nekoliko tjedana borbi američka vojska ušla je u Bagdad. Time je označen pad Saddama Husseina koji se neposredno prije ulaska američkih snaga dao u bijeg. Osvajanjem Bagdada i padom Saddamovog režima u travnju 2003. godine cijena nafte pala je na otprilike 25\$/bbl (Slika 3-1.). Od završetka američke invazije na Irak, odnosno od 10. svibnja pa do kraja 2003. godine cijena nafte kretale su se u rasponu od otprilike 30\$/bbl sa povremenim padom i rastom cijene u rasponu od 2\$/bbl (Slika 3-1.).

Slika 3-1. Kretanje cijene markera WTI u razdoblju od kraja 2002. do sredine 2004. godine (www.tradingview.com, 2021)

Invazijske vojne operacije službeno su završile u svibnju 2003. godine, a cijela invazija trajala je nešto više od mjesec dana. Posljedice rata bile su stotine poginulih i ranjenih američkih i koalicijskih vojnika, desetci tisuća ubijenih i ranjenih iračkih vojnika i tisuće ubijenih, ranjenih i raseljenih iračkih civila. Također, i velika materijalna šteta kao izravna posljedica ratnih djelovanja. Treba naglasiti da se nakon završetka vojnih operacija i svih provedenih istraga pokazalo da Saddam Hussein odnosno Irak nije ni proizvodio ni posjedovao oružje za masovno uništenje, što je bio jedan od ključnih razloga tj. opravdanja za pokretanje američke vojne invazije. Nakon invazije uslijedila je američka vojna okupacija koja je službeno trajala do 2011. godine, ali u nekom obliku američka invazija nastavljena je do današnjeg dana. Invazija i okupacija Iraka ni za Sjedinjene Američke Države nije bila besplatna. 2003. godine invazija je SAD odnosno njegove porezne obveznike koštala 90,3 milijarde USD, taj iznos do kraja 2016. godine popet će se na 1,06 trilijuna USD (The Balance, 2020).

Američki vojnici u Iraku 2003. godine dočeka su kao spasitelji od strane iračkog naroda, taj stav se kroz godine okupacije promijenio i na američku vojsku se počelo gledati kao na okupatorsku i agresorsku uglavnom zbog kontroliranja državnog vrha i preuzimanja kontrole

nad naftnim izvorima. Destabilizacija koja je u Iraku uslijedila nakon svrgavanja Saddamovog režima bila je plodno tlo za jačanje različitih sunitskih i šijitskih militantnih skupina, posljedica toga bio je i krvavi Irački građanski rat. Također, bilo je i plodno tlo za širenje iranskog utjecaja ne samo u Iraku nego i u čitavoj regiji. Gotovo dvije trećine iračkog stanovništva pripadaju šijitskoj sekti, koja je za vrijeme sunitskog Saddamovog režima, bez obzira na to što su suniti u Iraku manjina, bila proganjana. Sama ta činjenica implicira da je Iran kao najmoćnija šijitska zemlja u regiji ubrzo postao prirodni saveznik novom političkom poretku u Iraku.

3.2. Današnje sigurnosno i ekonomsko stanje u Iraku

Od završetka formalne američke okupacije Iraka tj. od 2011. godine do danas sigurnosno i ekonomsko stanje u Iraku daleko je od stabilnog. To razdoblje obilježili su mnogi teroristički napadi, nasilni prosvjedni, ekonomske krize, krize ustavnog poretka i prije svega osnivanje islamskog kalifata poznatog još kao ISIS ili ISIL koji se u jednom trenutku protezao preko gotovo 2/3 teritorija Sirije i 1/3 teritorija Iraka. Kalifat je poražen od strane iračke vojske uz pomoć Sjedinjenih Američkih Država i Irana, ali iako je Kalifat nestao sa teritorija Iraka, a kasnije i sa teritorija Sirije, njegovo terorističko djelovanje nije do danas nestalo. ISIS se danas fokusira na provođenje „konvencionalnih“ terorističkih metoda, kao što su otmice, iznude, atentati, samoubilački bombaški napadi, pljačkanje seljaka i spaljivanje farmi, a zbog još uvijek nestabilne situacije u Iraku ne prestaje strah od ponovnog jačanja i stvaranja islamskog kalifata na teritoriju Iraka (Jurić, 2021).

Iračko gospodarstvo danas, kao i u prošlosti, najviše ovisi o proizvodnji i o izvozu nafte koji iznosi 60% BDP-a zemlje, 90% ukupnih državnih prihoda i ima 99%-tni udio u izvozu robe Iraka (Yergin, 2020). Irak je prema podacima iz 2018. godine ujedno i treći najveći izvoznik nafte u svijetu, drugi u zemljama članica OPEC-a. Irak se je tek 2009. godine vratio na razinu proizvodnje koju je imao 2001. godine. 2004. godine Irak je zarađivao 18 milijardi USD od prihoda nafte, ta zarada do 2014. godine narasti će na 89 milijardi USD, a prvi padovi proizvodnje i zarade bili su zabilježeni 2015. godine (Yergin, 2020; Jurić, 2021). Pojavom pandemije koronavirusa 2020. godine smanjila se svjetska potražnja za naftom i time se dodatno poljuljalo iračko gospodarstvo koje najviše i ovisi o izvozu nafte. Također, i dogovorene niže kvote proizvodnje nafte zemalja članica OPEC-a dodatno su smanjile mogući prihod Iraka od

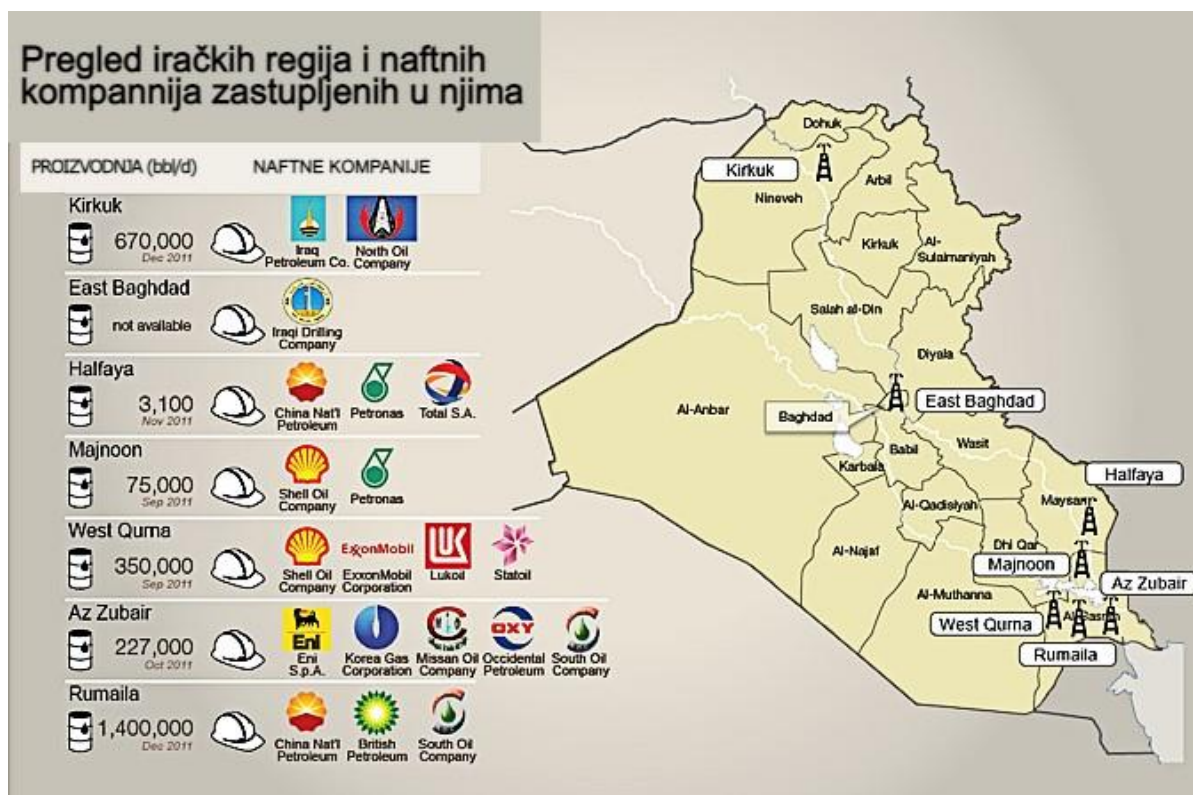
prodaje nafte. Tako su u prosincu 2020. godine zabilježeni najveći padovi proizvodnje još od 2015. godine. Trenutno se u Iraku proizvodi 3,5 milijuna barela dnevno što je 1,5 milijuna manje u odnosu na proljeće 2020. godine (Jurić, 2021).

Postavlja se pitanje kako je moguće da zemlja poput Iraka koja je toliko bogata naftom i koja toliko izvozi nafte, toliko siromašna? Razlog tome su sveprisutne političke, kulturne i vjerske podjele, manjak ekonomske i političke strategije, ratna razaranja, neučinkovitost poduzeća u državnom vlasništvu, neučinkovitost i samog državnog aparata, ali jedan od najvažnijih problema je korupcija koja od pada Saddamovog režima do danas ispunjava sve pore iračkog društva. Jedan od problema je i devalvacija valute iračkog dinara, što je dodatno povećalo inflaciju i tako otežalo svakodnevni život iračkog stanovništva. Iračka vlada donijela je i odluku o devalvaciji valute, irački dinar oslabio je za 23% u odnosu na američki dolar čime su poskupjele cijene uvezene hrane što je dovelo do problema u osnovnoj opskrbi hranom (Jurić, 2021).

Također, jedan od većih problema je i izostanak odnosno manjak privatnog sektora u Iraku, a samim time i radnih mjesta. Od 2004. godine do danas iračka vlada zapošljava 400% više ljudi u javnom odnosno državnom sektoru nego prije 15 godina, što znači da 400% više ljudi danas prima plaću od države i samim time direktno ovise o državnim prihodima koji najviše ovise o prihodima od prodaje nafte. Čak i privatni sektor odnosno mali poduzetnici indirektno ovise o državi zato jer većina potrošača, naročito u većim gradovima, je u radnom odnosu sa državom. Procjenjuje se da Irak mjesečno za plaće i ostale osnovne državne usluge izdvaja oko 7 milijardi USD. Prošle godine zbog pandemije koronavirusa i smanjenih proizvodnih kvota smanjio se i prihod od prodaje nafte, a samim time i prihod u državnu blagajnu, pa se tako irački mjesečni prihod kretao u rasponu od 2,5 i 3,5 milijarde USD, što znači da je Irak mjesečno bio u deficitu od 3,5 do 4,5 milijarde USD. Iračka vlada se tako morala i zadužiti za 10 milijardi USD kako bi mogla isplatiti plaće za listopad, studeni i prosinac 2020. godine. Pojavila se bojazan da iračka vlada neće moći isplatiti plaće za siječanj 2021. godine što bi izazvalo i povećalo i onako već prisutne i raširene protuvladine demonstracije u Iraku (Foreign Policy, 2020).

Irak je zbog svog strateškog i kulturnog položaja i zbog velikih zaliha nafte u posljednjih 30 godina uvijek bio u središtu zbivanja na Bliskom istoku. Velika nekad nacionalizirana naftna polja, pa i naftne kompanije poput Iraq Petroleum Compnay, više nisu u iračkim rukama, nego

u rukama svjetskih naftnih kompanija, Exxon Mobilea, Royal-Dutch Shella, British Petroleuma, ENI-a, Totala, čak i ruskih i kineskih naftnih kompanija (Jurić, 2021; Yergin, 2020) (Slika 3-2.). Od tih naftnih polja iračko stanovništvo danas, zbog raširene korupcije i manjka gospodarske strategije ima malo ili gotovo nikakve koristi.

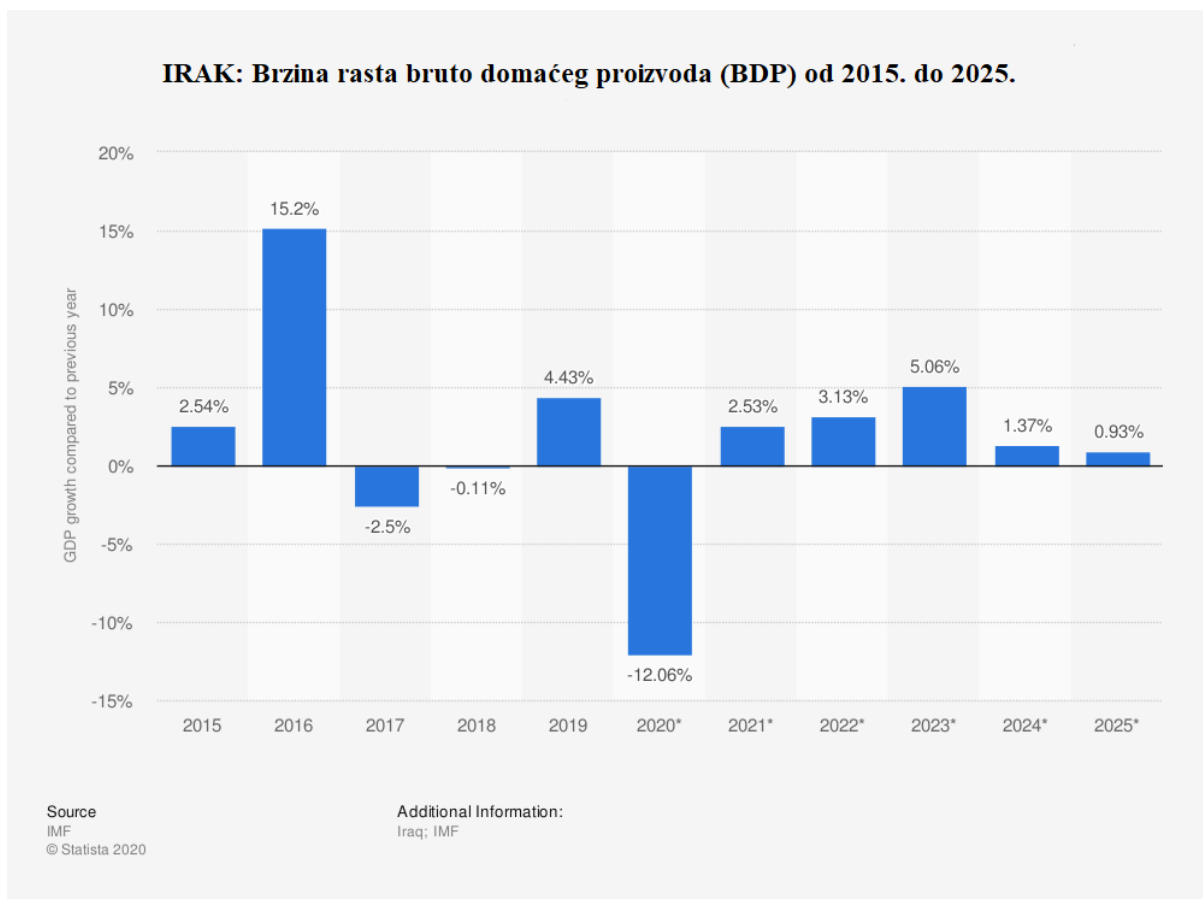

Slika 3-2. Pregled iračkih regija i naftnih kompanija zastupljenih u njima (Al Jazeera, 2012)

No važno je napomenuti da unatoč prisutnosti stranih naftnih kompanija u Iraku, Irak i dalje ostvaruje profit od tih polja. On se ostvaruje kroz naplaćivanje koncesija stranim naftim kompanijama koje obavljaju poslove u Iraku. Naftne kompanije tako između ostalog državi Irak plaćaju naknadu u rasponu od 1,15\$/bbl do 6\$/bbl zavisno o naftnom polju na kojem se nalaze. Također, zakonom je propisano da na svakom naftnom polju država Irak ima 25% udjela.

Iračko gospodarstvo do 2017. godine bilo je u rastu (Slika 3-3.), 2017. godine nastupila je recesija, a 2018. i 2019. godine bilježi se i rast gospodarstva. Zbog pandemije koronavirusa i velike ovisnosti iračke ekonomije o izvozu nafte, 2020. godine bilježi se ogroman pad BDP-a. Predviđanja IMF-a za budućnost iračkog gospodarstva, kao što se može vidjeti na grafu, su uglavnom pozitivna, razlog tome je i otvaranje svjetske ekonomije nakon pandemije što će i

utjecati na povećanu potražnju za energijom, a poglavito naftom o kojoj iračko gospodarstvo jako ovisi.

Slika 3-3. Predviđanje IMF-a za iračko gospodarstvo do 2025. godine i usporedba sa prijašnjim godinama (Statista, 2020)

4. ARAPSKO PROLJEĆE

4.1. Demonstracije i promjene vlasti

Pod pojmom Arapsko proljeće podrazumijeva se niz protuvladinih demonstracija i svrgavanja autoritativnih vođa s vlasti u zemljama Bliskog istoka i Sjeverne Afrike, koji su započeli krajem 2010. godine, a koji su rezultirali neredima i građanskim ratovima koji u nekim od tih zemalja traju i do danas.

Sve je započelo u Tunisu, kada se u prosincu 2010. godine ulični trgovac iz Tunisa Mohamed Bouazizi, u znak prosvjeda protiv predsjednika Zine el Abidine Ben Alija, zapalio. U siječnju 2011. godine Mohamed Bouazizi preminuo je od posljedica samozapaljenja, a predsjednik Tunisa nakon nekoliko mjeseci prosvjeda bio je prisiljen otići sa vlasti i pobjeći iz Tunisa nakon 23 godine vladanja tom zemljom (Yergin, 2020). Nakon toga demonstracije su se proširile po zemljama u cijeloj regiji od kojih su najznačajniji prosvjedi bili u Libiji, Egiptu, Siriji, Jemenu i Bahreinu.

4.2. Demonstracije i krize u Egiptu

Neposredno nakon svrgavanja tuniškog predsjednika počeli su i masovni prosvjedi u Egiptu. U Kairu na trgu Tahrir okupilo se oko milijun ljudi kako bi prosvjedovali protiv dugogodišnjeg Egipatskog predsjednika Hosni Mubaraka. Nakon nešto više od dva tjedna demonstracija i uz pritisak zapadnih sila, poglavito Sjedinjenih Američkih Država, Hosni Mubarak je sišao s vlasti. Mubaraku se nakon toga nekoliko godina i sudilo, ali je na kraju bio pušten i umire 2020. godine u 91. godini života. Odlaskom Mubaraka s vlasti u Egiptu, stanje u zemlji nije se smirilo, demonstracije i nemiri u zemlji nastavili su se narednih godinu dana, jer narod je tražio demokratske izbore i što bržu tranziciju vlasti. Demokratskim izborima 2012. godine na vlast je došao Mohammed Morsi, islamist povezan sa islamskom fundamentalističkom organizacijom Muslimansko bratstvo. Dolaskom na vlast Morsi je nastojao implementirati novi egipatski ustav kojeg su brojni Morsijeve kritičari nazivali islamističkim i antisekularnim. Već u lipnju 2013. godine ponovno su izbile velike demonstracije u Egiptu, ovog puta protiv Mohammeda Morsija. Do tad u Egiptu neviđen broj prosvjednika tražio je ostavku Mohammed Morsija zbog njegove sve veće autoritativnosti i zbog promicanja islamističkih politika. Egipatska vojska je u srpnju 2013. godine Morsija i pripadnike Muslimanskog bratstva svrgnula sa vlasti, a Mohammed

Morsi je bio osuđen na smrt. Smrtna kazna na kraju nije izvršena i suđenje je vraćeno na početak, no Morsi konačnu presudu nije dočekaao i umire u zatvoru 2019. godine. Danas na vlasti u Egiptu je general Al-Sisi, predvodnik opozicije Morsiju i osoba koja ga je 2013. godine skinula sa mjesta predsjednika.

4.3. Građanski rat u Libiji 2011. godine

Nedugo nakon odlaska Mubaraka sa vlasti u Egiptu, započeli su veliki prosvjedi i u Libiji protiv libijskog predsjednika Muammara Gaddafija. Te demonstracije ubrzo su prerasle u oružane sukobe odnosno krvavi građanski rat koji u Libiji i dan danas traje. Demonstracije su počele u gradu Benghaziju i prosvjednici su tražili puštanje političkih zatvorenika i odlazak Gaddafija s vlasti koji je 42 godine vladao tom zemljom. Gaddafi je naravno odbio otići sa vlasti, a prosvjednike je nazvao izdajicama i s njima se odlučio suprotstaviti oružjem. Gaddafijeva opozicija je sve više jačala, bili su naoružani oružjem iz napuštenih i osvojenih vojarni libijske vojske, oružjem doniranim od strane zapadnih zemalja i uspjeli su u jednom trenutku osvojiti zapadne dijelove Libije. Sigurnosno vijeće Ujedinjenih naroda odlučilo je uvesti sankcije Gaddafijevom režimu odnosno Libiji, a koje su podrazumijevale embargo na uvoz oružja, zabranu putovanja i zamrzavanje imovine Gaddafijeve obitelji. Pro-vladine snage počele su napredovati i vraćati većinu do tad izgubljenog teritorija što je natjeralo Sjedinjene Američke Države i zemlje Europske unije da pokrenu vojnu intervenciju u Libiji. 10. travnja 2011. godine delegacija Afričke unije otputovala je u Tripoli da predstavi mirovni sporazum odnosno prekid vatre, kojeg je Gaddafi odmah prihvatio, ali ne i pobunjenici zato jer plan nije podrazumijevao uklanjanje Gaddafija sa vlasti. Nakon mjeseci krvavih i žestokih borbi, uz logističku, vojnu i zapovjednu pomoć Sjedinjenih Američkih Država i zemalja Europske unije, pobunjeničke snage pobijedile su u prvom građanskom ratu u Libiji. Gaddafi i njegov sin Mutassim, koji je bio savjetnik za nacionalnu sigurnost i časnik u libijskoj vojsci, su bili uhvaćeni i neposredno nakon toga likvidirani. Libijom je tada zavladao potpuni sigurnosni, politički i ekonomski nered. Kao i u drugim zemljama u Sjevernoj Africi i na Bliskom Istoku novonastala situacija je bila plodno tlo za širenje ekstremnih islamističkih ideologija i osnivanje raznih terorističkih militantnih skupina, a u konačnici rezultirala je i osnivanjem Islamske države (ISIS-a) na teritoriju Libije. To je rezultiralo i napadom na američki konzulat u Benghaziju 11. rujna 2012. godine na 11. godišnjicu napada Al-Qaede na Sjedinjene Američke Države, prilikom čega je ubijen američki konzul i još tri zaposlenika američkog konzulata. Sukobima u Libiji do danas se ne nazire kraj,

već 2014. Libija je utonula u još jedan građanski rat u kojem su bile zaraćene čak četiri strane potpomagane zapadnim silama, a i Rusijom i mnogim utjecajnim zemljama Bliskog istoka poput Izraela i Irana. Tek 2020. godine potpisan je mirovni sporazum između zaraćenih strana, ali kada će se izgledni oružani sukobi nastaviti pitanje je vremena.

4.4. Revolucija u Jemenu

Jemen se nalazi na jugozapadu Arapskog poluotoka i najsiromašnija je zemlja na poluotoku. Zemlja je vrlo kasno počela sa proizvodnjom nafte, ali našli su dostatne količine nafte i proizvodnja je dosegala i do 460 000 barela po danu, što je donosilo veliku zaradu potrebnu za funkcioniranje te najsiromašnije zemlje u regiji. Također, i UPP projekt pokrenut 2009. godine donosio je veliku zaradu i davao je pozitivne prognoze za razvoj gospodarstva Jemena. (Yergin, 2020)

Na valu demonstracija i revolucija Arapskog proljeća, 2011. godine počele su demonstracije i u Jemenu. Nakon gotovo godinu dana prosvjeda i nereda predsjednik Jemena Ali Abudallah Saleh, nakon 32 godine vladanja tom zemljom odlazi sa vlasti. Kao i u ostalim zemljama u regiji pogođenim nasilnim promjenama vlasti, Jemen je utonuo u potpuni kaos. To je rezultiralo građanskim ratom, vjerskim odnosno sektaškim sukobima, plemenskim ratovima, počeo se širiti utjecaj Irana s jedne i Saudijske Arabije i Ujedinjenih Arapskih Emirata s druge strane, koji su preko svojih posrednika započeli ratove u toj zemlji koji traju i do danas. Također, nemiri su bili i plodno tlo za jačanje islamskih militantnih skupina pogotovo Al-Qaede koja je u toj zemlji prisutna još od devedesetih godina prošlog stoljeća. Jemen je i u svojoj prošlosti bio vrlo nestabilna zemlja, u današnjim granicama postoji od 1990. godine kada je predsjednik Saleh ujedinio Sjeverni Jemen i Južni marksistički Jemen. Ujedinjenje nije donijelo u potpunosti stabilno stanje, ali Saleh je svojim političkim vještinama uspio surađivati sa svima, s komunistima, šijitima, sunitima, raznim plemenima i na taj način uspio održati koliko toliko stabilno stanje u zemlji. U prošlosti Saleh se sukobljavao sa militantnom skupinom pod imenom Anshar Allah čiji je vođa bio Hussein al-Houthi. Ta skupina predstavljala je Zayide, islamsku sektu koja je činila do 40% populacije Jemena. Saleh je na kraju likvidirao Houthija, a Anshar Allah se njemu u čast počela nazivati Houthima. Kada je 2012. godine Saleh bio prisiljen pobjeći iz zemlje Houthi su odlučili preuzeti vlast u Jemenu. Saleha je zamijenio njegov potpredsjednik

Mansur Hadi, koji je službeno i danas predsjednik Jemena, ali ga Houthi ne priznaju i većinu vremena provodi u egzilu u Saudijskoj Arabiji. U međuvremenu, Houthi su dobili neočekivanog saveznika, Saleha koji je je prepoznao sve veće jačanje te nekad neprijateljske militantne skupine i koji ih je odlučio iskoristiti za ponovno vraćanje na vlast. Već 2014. Houthi zajedno sa Salehovim pristašama i uz pomoć Hezbollaha zauzimaju grad Sanaau. Kako je utjecaj Houtha u Jemenu bio sve jači, povezali su se sa svojim prirodnim saveznikom, Iranom, koji će ih do danas logistički i novčano opskrbljivati. 2015. godine Saudijska Arabija i Ujedinjeni Arapski Emirati, kako bi spriječili dodatno širenje i jačanje Houtha i samim time iranskog utjecaja, pokrenuli su niz vojnih operacija protiv Jemena odnosno Houthijevskog režima koje će potrajati do današnjeg dana i rezultirat će, ne samo ekonomskim, već i humanitarnim katastrofalnim krizama. Saleh se 2017. godine počeo distancirati od Houtha i nazivao ih je iranskim marionetama i tako je pokušao opet promijeniti stranu i ovaj puta stati na stranu Saudijske Arabije. Saleh je pokušao pobjeći iz Jemena, ali Houthijeva milicija ga je zaustavila na granici i likvidirala na licu mjesta. Danas u Jemenu vlada potpuni kaos, smrt, glad i bolest, a tome svemu ne nazire se kraj (Yergin, 2020).

4.5. Prosvjedi u Bahreinu

U Bahreinu, 14. veljače 2011. godine započeli su tzv. „Dani bijesa“ odnosno niz antivladinih demonstracija protiv totalitarnog oblika vladanja kralja Hamada, institucionalne diskriminacije većinskog šijitskog stanovništva, a između ostalog kao i znak solidarnosti sa stanovnicima Tunisa i Egipta. Između 60% i 70% stanovništva Bahreina su šijiti. Iako su u većini, bili su diskriminirani od strane sunitske manjine i sunitske vladajuće monarhističke obitelji. Već u prvim danima prosvjeda, policija se oružano sukobila s prosvjednicima i deseci ljudi su izgubili živote. U ožujku je došlo i do oružanih sukoba između Šijita i Sunita nakon čega su Saudijska Arabija i Ujedinjeni Arapski Emirati poslali tisuće vojnika u Bahrein i na taj način se i izravno sukobili sa dugogodišnjim neprijateljem Iranom, koji je oduvijek imao i teritorijalne pretenzije nad Bahreinom. Tako je jednom prilikom glavni zapovjednik iranskog Qudsa, Qasem Soleimani izjavio da je „Bahrein iranska provincija odvojena od Irana zbog zapadnjačkog kolonijalizma“ (Yergin, 2020). Za Saudijsku Arabiju Bahrein je od velike važnosti zato što se nalazi nekoliko desetaka kilometara od Ghawara, saudijskog najvećeg naftnog polja, nekoliko desetaka kilometara od Ras Tanura, najvećeg saudijskog naftnog izvoznog terminala i nekoliko desetaka

kilometara od Dhahrana, sjedišta jedne od najvećih i najbogatijih naftnih kompanija u svijetu Saudi Aramca. Bahrein je svojom granicom „naslonjen“ na saudijsku naftom bogatom Istočnu provinciju u kojoj je većinsko šijitsko stanovništvo. Šijitsko preuzimanje vlasti u Bahreinu i njihov savez sa Iranskim vlastima bila bi direktna sigurnosna i ekonomska prijetnja Saudijskoj Arabiji (Yergin, 2020). Kralj Hamad nije otišao sa vlasti, ali je proveo pojedine reforme vlade. Doneseni su ustavni amandmani kojim je parlamentu data veća ovlast, iz zatvora je pušteno stotine pripadnika opozicije, stotine njih bilo je vraćeno oduzeto državljanstvo, ali na neki način, pod izgovorom zaštite ustavnog poretka, progon i represija nad opozicijom se i do danas nastavlja.

4.6. Građanski rat u Siriji

4.6.1. Građanski prosvjedi

U Siriji je sve počelo kada je u proljeće 2011. godine netko u gradu Daraa nacrtao grafit s natpisom „Sada si ti na redu, doktore!“, aludirajući na predsjednika Bashar al-Assada, koji je inače liječnik oftamolog školovan u Londonu i koji je živio i radio u Londonu do 2000. godine, kada se nakon smrti svoga oca Hafeza vraća u Siriju i postaje predsjednik. Lokalna policija je uspjela identificirati počinitelje, za koje se ispostavilo da su maloljetni dječaci, i koje je policija na kraju i pretukla. Bashar al-Assad i njegova supruga, koja je također živjela i koja je bila školovana na zapadu, dolaskom na vlast proveli su niz društvenih reformi kojima su građani Sirije dobili puno više slobode nego što su imali za vrijeme vladavine oca Bashara al-Assada, Hafeza al-Assada. Nakon premlaćivanja ne samo u gradu Daraa nego u cijeloj zemlji počeli su žestoki protuvladini prosvjedi koji su vrlo brzo prerasli u otvoreni oružani sukob. Već u svibnju 2011. godine, kako bi rastjerali prosvjednike, sirijska vojska na ulice gradova izvela je tenkove. Sirijski prosvjednici, kasnije pobunjenici, tražili su iste zahtjeve kao i prosvjednici u ostalim zemljama Bliskog istoka i Sjeverne Afrike, tražili su demokraciju i odlazak sirijskog predsjednika Bashara al-Assada sa vlasti.

4.6.2. Izravni oružani sukobi

Ponukan naoružavanjem pobunjeničkih milicija i ubojstvom 150 pripadnika sirijskih sigurnosnih snaga, predsjednik al-Assad se u lipnju 2011. godine, kako je on rekao, odlučio

obračunati sa teroristima te je na ulice svih velikih gradova u Siriji izašla vojska s teškim naoružanjem i tenkovima. Mnogi pripadnici oružanih snaga Sirije i policije prešli su na stranu pobunjenika i osnovali Slobodnu sirijsku armiju (engl. *Free Syrian Army*, FSA) kao opozicijsku pobunjeničku vojsku. FSA je bila koalicija sastavljena od raznih pobunjeničkih grupa, koje su vojno i logistički podržavale zapadne zemlje uključujući i Tursku, a najviše Sjedinjene Američke Države. Pobunjenička koalicija s vremenom se pokazala beznačajnim i totalno promašenim faktorom. Pokazali su se kao antidemokratska, pro-islamistička i kriminalna koalicija (Business Insider, 2013; The Spectator, 2013). O naivnosti podržavanja pobunjeničke koalicije od strane Sjedinjenih Američkih Država, svjedoči i događaj kada je američka vojska završila s obučavanjem jedne skupine sirijskih pobunjenika na teritoriju Turske, oni su odmah po prelasku granice prešli na stranu islamske terorističke organizacije al-Nusra fronta. Tadašnja američka administracija predsjednika Baracka Obame, u pokušaju da prikrije štetu, rekla je da pobunjenici nisu prešli na stranu al-Nusre, nego su im samo predali svo svoje naoružanje i sve kamione sa oružjem i streljivom kako bi mogli sigurno preći granicu. Sirijske pobunjenike nisu samo podupirale Sjedinjene Američke Države, već su ih novčano i vojno potpomagali Jordan, Turska i zaljevske zemlje poput Saudijske Arabije, Katara i Ujedinjenih Arapskih Emirata. Pobunjenicima su se sve više priključivali islamski ekstremisti tj. teroristi koji su se zaklinjali na vjernost Al-Qaedi, poput pripadnika al-Nusre fronta. Na stranu Bashara al-Assada stao je Iran, koji je Assadovoj vladi slao pomoć u hrani, oružju kao i vojnu pomoć. U Siriju su tako došli desetci tisuća pripadnika iranskih šijitskih milicija i između ostalog došli su i desetci tisuća pripadnika libanonskog Hezbollaha koji je šijitska militantna organizacija osnovana, financirana i direktno upravljana od strane Irana. Nakon iranskog uključivanja u sirijski sukob, Turska i zaljevske zemlje još više su slale pomoć svim pobunjenicima u Siriji kako bi pokušali smanjiti Iranski utjecaj, što se na kraju i pretvorilo u običan sukob preko posrednika i u sektaški sukob. Bez obzira što je tadašnji predsjednik Sjedinjenih Američkih Država, Barack Obama podržavao sirijske pobunjenike i bez obzira što je konstantno govorio protiv predsjednika al-Assada i pozivao ga da ode sa vlasti, Sjedinjene Američke Države u tom trenutku se još nisu izravno uključile u sukob u Siriji kao što je, na primjer, bio slučaj u Libiji. Obamina administracija čekala je trenutak i razlog za napad jer su znali da neće dobiti odobrenje od Kongresa za izvršenje napada. U kolovozu 2013. godine, al-Assad je kemijskim oružjem bombardirao pobunjeničke položaje prilikom čega je veliki broj civila izgubio živote, to je bio poticaj

Sjedinjenim Američkim Državama da se izravno uključe u sirijski sukob. Sjedinjene Američke Države bile su samo nekoliko trenutaka daleko od izvršavanja zračnih napada na položaje al-Assadove vojske, dok se nije dogodio veliki obrat u sukobu. U sukob se uključila Rusija. Ruski predsjednik Vladimir Putin predložio je al-Assadu da preda svo kemijsko naoružanje međunarodnim organizacijama kako bi izbjegao američku vojnu intervenciju. Al-Assad je to prihvatio i američka vojska nije bombardirala položaje sirijske vojske, ali su svejedno nastavili novčano i vojno pomagati pobunjeničkim skupinama i tako ostali sudionik u tom sukobu. U rat su bili uključeni i Kurdi koji su osnovali svoju autonomnu oblast, okupili su se u vojne formacije i financijski i vojno su ih pomagale Sjedinjene Američke Države. Jedan od većih preokreta u sirijskom građanskom ratu bilo je osnivanje Islamske Države (ISIL) odnosno kalifata na teritoriju Iraka i Sirije. U vrlo kratkom vremenskom roku ISIL je zauzeo gotovo 2/3 teritorija Sirije i gotovo 1/3 teritorija Iraka. Između ostalog, zauzeli su i velike gradove u Iraku i Siriji. Tada, 2014. godine, u sukob su se izravno uključile Sjedinjene Američke Države koje su zračnim napadima bombardirale položaje Kalifata, ali ne i položaje al-Assadove vojske, i kroz vrijeme poslali su i vojne trupe na sirijsko tlo. Međutim, zasigurno najveći preokret u sirijskom sukobu bila je ruska vojna intervencija 2015. godine. Al-Assadov režim je uz pomoć ruske vojske počeo vraćati izgubljeni teritorij osvojen od strane pobunjenika i islamista. Oslobođanje grada Alepa od strane Assadovog režima, uz naravno pomoć ruske vojske, označio je potpuni kraj tzv. opozicije u Siriji. Ulazak Rusije u sukob u Siriji nije se dogodio bez razloga ili još manje kao znak dobre volje ruskog predsjednika Vladimira Putina, posrijedi su veliki ruski interesi. Između ostalog, u gradu Latakiji na obali Sirije nalazi se velika ruska vojna, zračna i pomorska baza što Rusima odnosno ruskoj vojsci daje direktan pristup Sredozemlju. Također, i mnoge ruske naftne kompanije imaju koncesije u Siriji. Ulaskom Rusije u sukob u Siriji, Rusija je pokazala svoju diplomatsku i vojnu moć, dok su Sjedinjene Američke Države na neki način ispali gubitnici u Siriji zbog naivnosti u podržavanju danas već poražene „opozicije“ i zbog precjenjivanja njene sposobnosti i odanosti. Naime, prema izvorima iz Pentagona, već u to vrijeme (2014. godine) više od polovice pripadnika FSA tj. opozicije su bili radikalni islamisti tj. džihadisti (Foreign, Policy, 2019), stoga se i sama ta „opozicija“ pokazala kao promašeni projekt. Dolaskom republikanskog predsjednika Donalda Trumpa na vlast, Sjedinjene Američke Države odmaknule su se od svoje stoljetne intervencionističke politike. Međutim, dogodio se još jedan napad kemijskim oružjem kada je više desetaka ljudi izgubilo živote, Sjedinjene

Američke Države su tada bombardirale Sirijski aerodrom s kojega je navodno izvršen napad i bila je bombardirana tvornica u kojoj je navodno proizvedeno to kemijsko oružje. Bez obzira na to Sjedinjene Američke Države više nisu vršile takav diplomatski pritisak na al-Assada kao što je to bilo za vrijeme Obamine administracije, i s pravom, jer al-Assad se uz Kurde jedini pokazao kao najučinkovitiji faktor u borbi protiv zloglasnog ISIL-a, koji je predstavljao najveću prijetnju ne cijeloj toj regiji nego i cijelom svijetu, i s vremenom al-Assad je ponovno stekao veliko povjerenje građana Sirije. Al-Assad i Kurdi, koji mu nisu bili opozicija, uz pomoć Rusije, Sjedinjenih Američkih Država i Irana, oslobodili su cijeli Sirijski teritorij od ISIL-a i al-Assadove snage vratili su većinu gradova i teritorija koje su zauzeli pobunjenici. Jedini teritoriji koji nije pod nadzorom al-Assadovog režima su dijelovi provincije Idlib i pojedini sjeverni dijelovi zemlje, koje drže pobunjenici, razne džihadističke skupine i Turska vojska koja je sponzorirala i vojno pomagala i jedne i druge.

U listopadu 2019. godine, održavajući svoje predizborno obećanje da će povući većinu vojske sa Bliskog istoka, predsjednik Sjedinjenih Američkih Država Donald Trump donosi odluku o povlačenju nekoliko tisuća američkih vojnika sa teritorija Sirije, preciznije, sa teritorija kojeg su držale kurdske snage, ali ne i sa područja koja su bogata naftom, a nalaze se na tom teritoriju. Time je taj teritorij prepušten ruskoj i al-Assadovoj vojsci. Međutim, Turska koja je za cijelo vrijeme rata bombardirala kurdske položaje, pomagala pobunjenike, džihadiste, koja nikada nije bombardirala položaje ISIL-a od kojeg je između ostalog i kupovala naftu, izvršila je napade na kurdske položaje u Siriji i izvršila je vojnu invaziju na taj dio zemlje. Turska je htjela uspostaviti tampon zonu 30 kilometara duboko u teritoriju Sirije, kako bi se „zaštitila“ od Kurda. Kako su sa svih strana pristizale kritike predsjedniku Trumpu zbog povlačenja vojske sa kurdske teritorija u Siriji i zbog navodne izdaje Kurda, Trump je ubrzo proglasio sankcije Turskoj. Devet dana nakon stavljanja sankcija, na poticaj Washingtona, dogodio se dogovor između Turske i Rusije i uslijedio je prekid vatre. Dogovoreno je da jedan dio tampon zone koja se protezala duž granice Sirije i Turske nadgleda ruska i sirijska vojska, a dio turska i ruska vojska. Kurdsko stanovništvo se tako nazad vratilo na svoj teritorij i vođa Kurda Mazloum Abdi zahvalio se predsjedniku Donaldu Trumpu na ovom dogovoru i na produženoj suradnji između Kurda i Sjedinjenih Američkih Država, a također zahvalio se i ruskom predsjedniku Vladimiru Putinu na tome što ih je spasio od još jednog krvavog rata. Predsjednik Donald Trump nakon postizanja tog dogovora maknuo je sankcije Turskoj i zaprijetio je Turskoj i turskom predsjedniku

Erdoganu da ne provociraju Kurde i da ni slučajno ne izvršavaju vojne operacije na kurdskom teritoriju inače će ih Sjedinjene Američke Države u potpunosti uništiti, naravno ekonomski.

Prošlo je već deset godina od početka građanskog rata u Siriji i tom sukobu još se ne nazire kraj. Posljedice tog krvavog građanskog rata su stotine tisuća mrtvih, milijuni raseljenih građana Sirije, velika migrantska kriza na Bliskom istoku, a i u Europi, stotine milijardi američkih dolara štete i kulturocid počinjen na teritoriju Sirije od strane pripadnika ISIL-a.

4.7. Ekonomske posljedice Arapskog proljeća

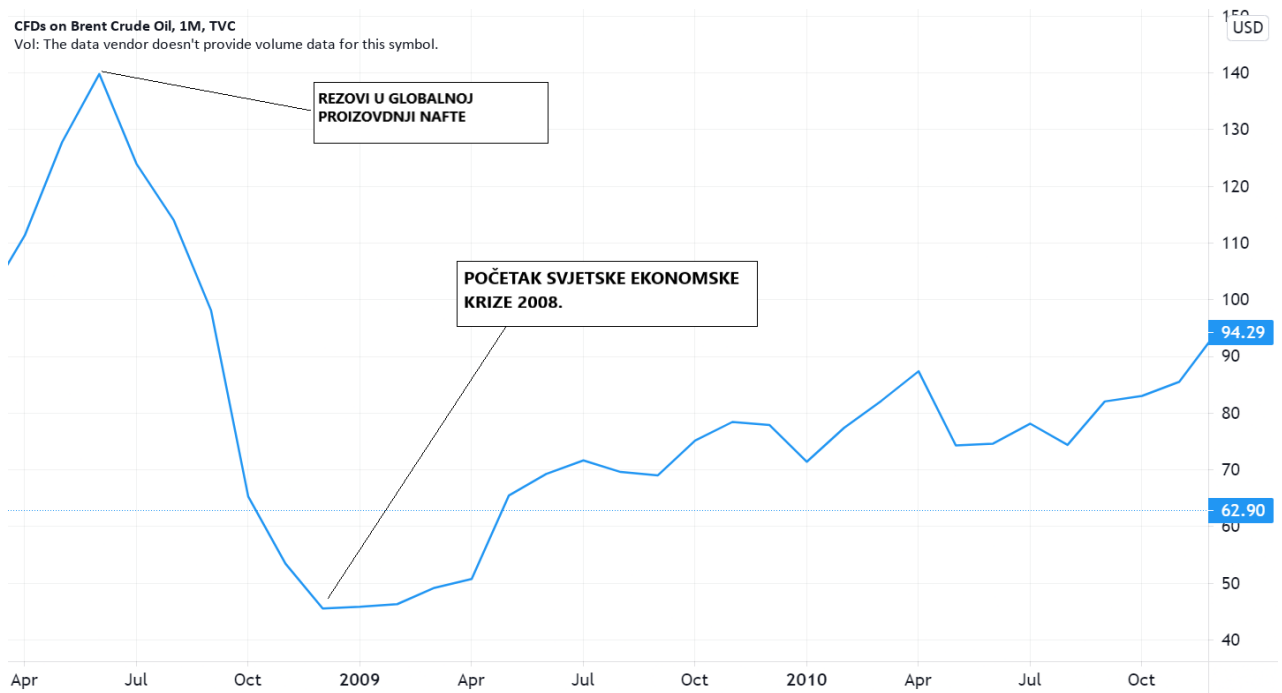
Jedan od većih problema bliskoistočnih zemalja bogatih naftom koje zadese građanski neredi ili ratovi jest gubitak postojeće stabilne proizvodnje nafte. Kroz povijest se pokazalo da su ratovi imali i kratkotrajan i dugotrajan efekt na proizvodnju i transport nafte. Uglavnom se manifestiraju kratkotrajna smanjenja ili prekidi u proizvodnji i transportu jer uglavnom neposredno nakon i minimalne stabilizacije u zemljama, već u roku od nekoliko mjeseci, proizvodnja i transport vraćaju se u normalu, ali rijetko kad na onu razinu koja je bila prije izbijanja nereda u zemlji (Darbouche i Fattouh, 2011).

Regija zahvaćena događajima pod kojima se podrazumijeva pojam arapsko proljeće, odnosno Bliski istok i Sjeverna Afrika, 2010. godine imala je dokazanih 816 milijardi barela rezervi nafte od čega je 20% bilo u Saudijskoj Arabiji, iste godine ta regija je proizvođila 29 milijuna barela dnevno što je jednako trećini svjetske proizvodnje nafte. Nafta je u središtu ekonomskog rasta i razvoja svih zemalja u toj regiji, a novac od prihoda od prodaje nafte koristi se za razne socijalne projekte, zdravstvo, školstvo, razvoj tehnologije, vojsku, diverzifikaciju ekonomije itd. (Darbouche i Fattouh, 2011). Uzevši sve gore pobrojane činjenice u obzir lako se da pretpostaviti kako su svjetsko tržište i ekonomije zemalja regije Bliskog istoka i Sjeverne Afrike reagirale na događaje i posljedice arapskog proljeća.

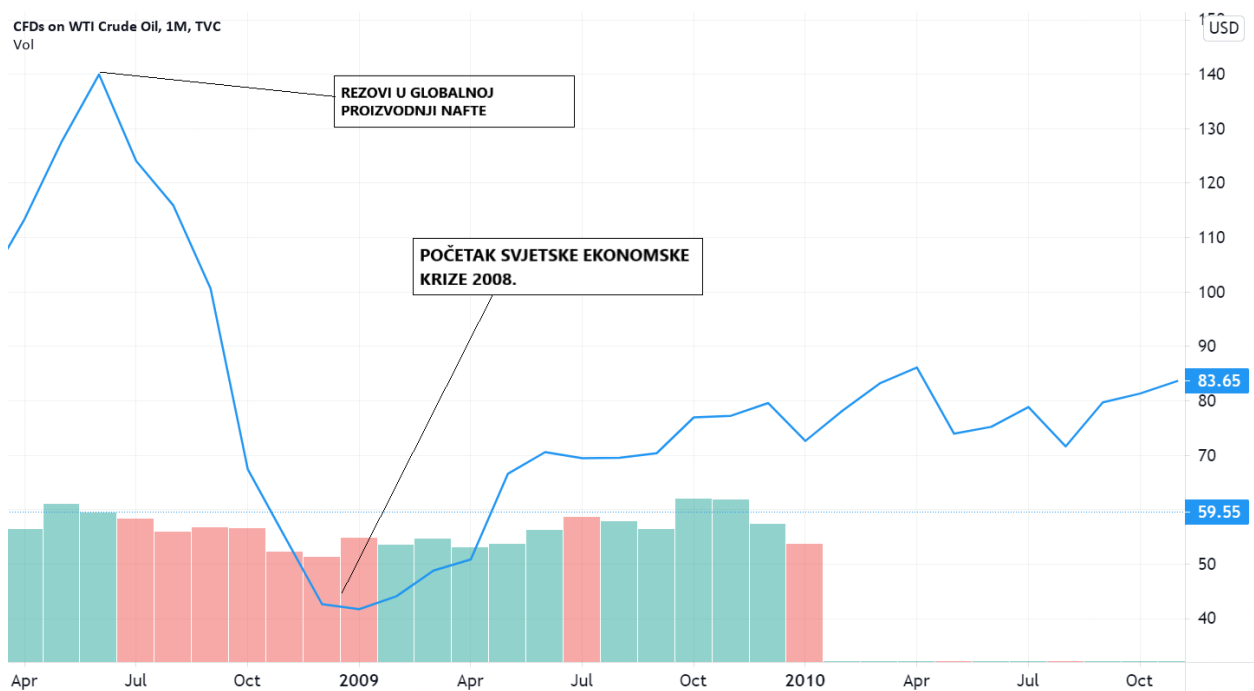
Prije početka nemira na području Sjeverne Afrike i Bliskog istoka, cijena nafte od listopada 2009. godine do listopada 2010. godine kretala se u prosjeku od 70\$ do 80\$ po barelu (Slika 4-1.). Veći porasti u cijeni nafte započeli su u listopadu 2010. godine, nekoliko mjeseci prije početka nemira i građanskih ratova, a uzrok tome je bila povećana potražnja za energijom, preciznije naftom, uzrokovana velikim ekonomskim rastom zemalja koje su izlazile iz

financijske krize koja je zadesila svijet 2008. godine i kada su cijene nafte pale na otprilike 45\$/bbl, a nekoliko mjeseci prije toga zbog rezova u proizvodnji cijene su dosegle rekordnih 147\$/bbl (Slika 4-1.). Najveći i eksponencijalni porasti cijene zabilježeni su tijekom siječnja i veljače 2011. godine kada je na kraju siječnja cijena nafte dosegla 100\$ po barelu, a do kraja veljače cijena Brenta bila je 111\$ po barelu (Slika 4-3.). Takav rast cijena uzrokovan je zbog raširenih nemira u zemljama Sjeverne Afrike i najviše zbog bojazni da će se zbog nereda u Egiptu zatvoriti i Sueski kanal, koji je strateški jedan od najvažnijih morskih trgovinskih prolaza i da će se prekinuti opskrba SUMED-om, naftovodom koji spaja Crveno more i Mediteran. Također, jedan od značajnijih faktora koji su utjecali na kretanje cijena nafte bili su i trgovci papirnatim barelima na NYMEX-u u New Yorku i ICE-u u Londonu i njihovo nepoznavanje prirode te regije i strah od toga da ono što se dogodilo npr. u Tunisu da se može dogoditi i u bilo kojoj zemlji u zaljevu (Chatham House, 2011).

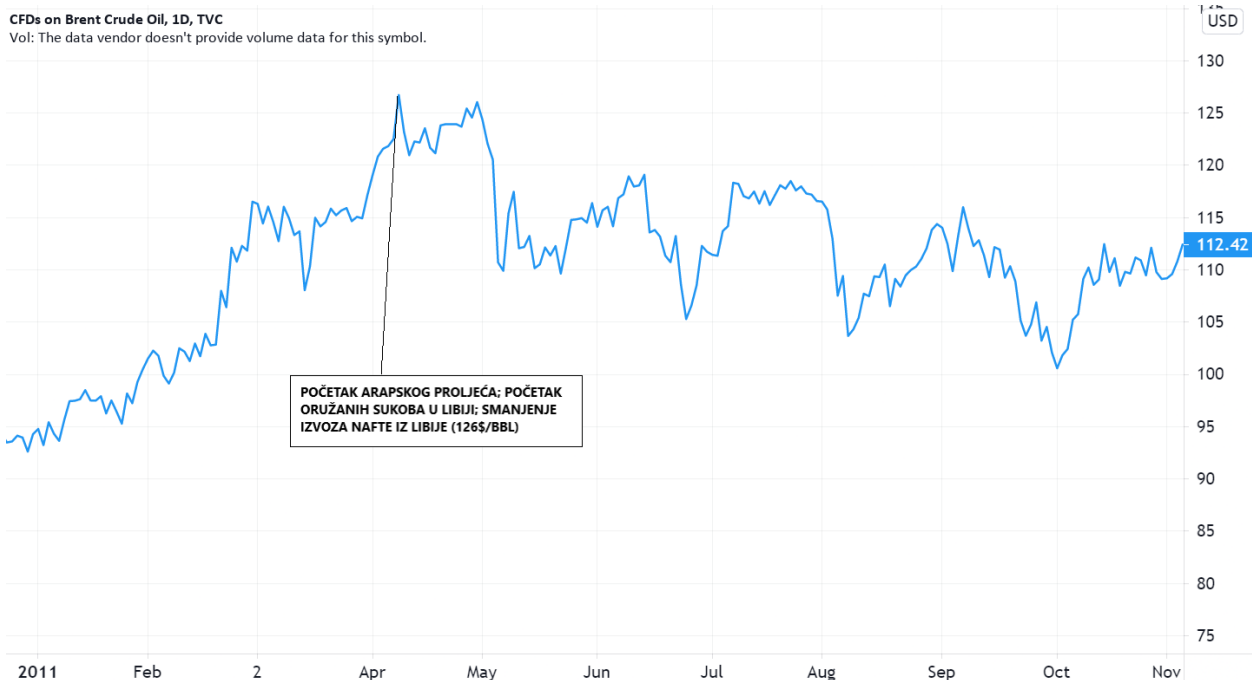
Rekordni i najveći skok u tom razdoblju dogodio se 8. travnja 2011. godine, kada je cijena nafte, tj. markera Brent narasla na 126\$ po barelu, a cijena markera WTI bila je 113\$ po barelu (Slika 4-3., Slika 4-4.). Uzrok takvom velikom rastu cijena nafte bio je sukob u Libiji, odnosno nametanje UN-ovih sankcija Libiji i američka vojna intervencija. Libija je bila najveći proizvođač nafte u Africi i afrička zemlja koja je u to doba imala najveće dokazane rezerve nafte. Nametanjem sankcija, američkom vojnom intervencijom i građanskim oružanim sukobima poremetila se proizvodnja i izvoz nafte, procjenjuje se da je gubitak izvoza bio od 1,6 milijuna barela nafte dnevno. Također, libijska nafta ima dobre karakteristike odnosno svojstva, a to je da je laka i slatka nafta i koju su najviše potraživale europske rafinerije i zbog čega nisu mogle jednostavno početi uvoziti OPEC-ovu naftu koja je uglavnom teška i kisela i samim time skuplja za obradu. Kako bi nadoknadile nedostatak sirovine i gubitak prihoda od gotovog proizvoda, europske rafinerije počele su uvoziti naftu iz Zapadne Afrike, što je uzrokovalo i rast nigerijskog markera Nigerian Bonny Light sa 98\$ po barelu, što je bila cijena krajem siječnja, na cijenu od 128\$ po barelu u prvom tjednu mjeseca svibnja 2011. godine. Svi ti faktori su uzrokovali to da cijene nafte na svjetskom tržištu još jednom u povijesti dosegnu rekordne visine. Narednih tri i pol godine cijena nafte, odnosno markera Brent nisu se bitno mijenjale i kretale su se u rasponu od 90\$ do 100\$ po barelu, s najčešćom cijenom od preko 100\$ po barelu, a početkom 2015. godine strmoglavile su se na 46\$ po barelu (Slika 4-5.) (Darbouche i Fattouh, 2011; Kontaxis, 2015).

Slika 4-1. Kretanje cijena markera Brent prije arapskog proljeća (www.tradingview.com, 2021)

Slika 4-2. Kretanje cijena markera WTI prije arapskog proljeća (www.tradingview.com, 2021)

Slika 4-3. Kretanje markera Brent za vrijeme arapskog proljeća (www.tradingview.com, 2021)

Slika 4-4. Kretanje markera WTI za vrijeme arapskog proljeća (www.tradingview.com, 2021)

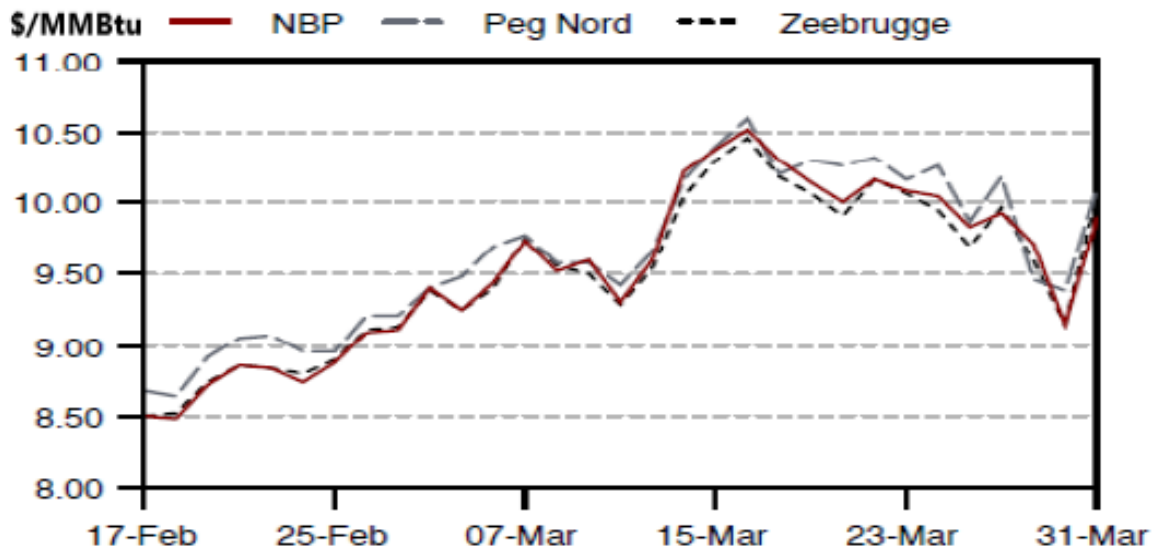

Slika 4-5. Kretanje cijena markera Brent za vrijeme i nakon arapskog proljeća
(www.tradingview.com, 2021)

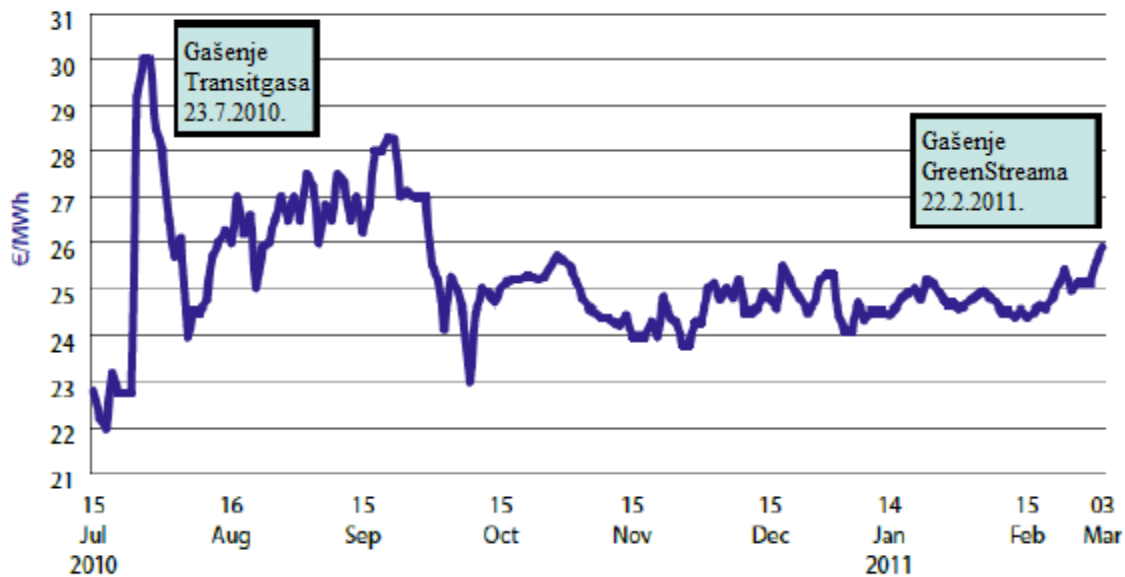
Zemlje Sjeverne Afrike i Bliskog istoka su 2011. godine imale 84 trilijuna dokazanih rezervi prirodnog plina, što je u tom trenutku činilo oko 45% svi ukupnih dokazanih rezervi plina u svijetu. O kolikoj količini se radi govori i činjenica da su tadašnje dokazane rezerve, s tadašnjom razinom potrošnje, bile dovoljne za narednih 150 godina, ali još se treba uzeti u obzir da je regija bogata neotkrivenim konvencionalnim i nekonvencionalnim ležištima plina. Sukobi koji su se odvijali tijekom arapskog proljeća nisu bitno utjecali na plin kao sirovinu na svjetskom tržištu. Razlog tome je što plin kao sirovina na Bliskom istoku nije toliko ispolitiziran kao nafta, a i još važniji razlog je taj što je tada 72% proizvedenog plina bilo korišteno u lokalne svrhe, odnosno za proizvodnju električne struje zemalja proizvođača plina ili transport plina susjednim zemljama u regiji. Na početku 21. stoljeća, odnosno do 2011. godine, izvoz plina plinovodom sa Bliskog istoka i Sjeverne Afrike, činio je samo 12% ukupnog svjetskog izvoza, najveće zemlje izvoznice plina u to vrijeme koje su izvozile plin van regije bile su Alžir, Iran i Libija, koje su izvozile plin u europske zemlje, preciznije Italiju, Španjolsku i Tursku (Darbouche i Fattouh, 2011).

Ali, što se tiče UPP-a, Bliski istok imao je puno veću ulogu na svjetskom tržištu, čineći 2010. godine 44% ukupnog izvoza UPP-a u svijetu, od kojih su najveći proizvođači bili Katar, Oman i Egipat. Najviše plina što se izveze na svjetsko tržište, odnosno u Europu, je u obliku UPP-a. Tada se smatralo da su među “najrizičnijim” izvoznicima UPP-a Alžir, Katar i UAE. Razlog tome je što većina zaljevskog UPP-a putuje kroz Hormuški tjesnac, Bab el-Mandabski prolaz i Sueski kanal. U toj skupini najrizičnijih su bili i još uvijek jesu Katar i UAE, a razlog tome je blizina Irana i konstantni sukobi i krize u Hormuškom tjesnacu (Darbouche i Fattouh, 2011).

Početak prosvjeda u Tunisu, koji je zapravo nebitan faktor što se tiče tržišta nafte i plina, pojavila se bojazan da će se neredi preseliti i u Alžir i da će biti prekinuta opskrba plinom kroz ogranak plinovoda Trans-Med koji iz Alžira preko Tunisa ide do Italije, a i da će se isti takvi neredi dogoditi i u Alžiru. Također, veliku nesigurnost na tržištu uzrokovali su i nemiri u Egiptu zbog straha da će se zatvoriti Sueski kanal kroz kojeg je u to vrijeme prolazilo oko 14% svjetske potrošnje LNG-a. No, unatoč svim krizama, Sueski kanal je nesmetano nastavio sa radom. 2004. godine Libija je zajedno s talijanskom naftnom kompanijom ENI pokrenula Greenstream, plinovod kojim će izvoziti 11 milijardi kubičnih metara prirodnog plina godišnje. Do tada Libija je izvozila male količine LNG-a u Španjolsku, oko 0,5 – 0,7 milijardi kubičnih metara plina godišnje. Greenstream plinovodom je tada dolazilo oko 12% uvezenog plina u Italiju. U veljači 2011. godine, nekoliko dana nakon početka prosvjeda u Libiji, ENI zatvara Greenstream plinovod. Nakon zatvaranja plinovoda ENI bilježi pad prihoda od 31% u odnosu na godinu dana prije. Zatvaranje Greenstreama nije utjecao ni na talijansku ekonomiju ni na zalihe plina jer su imali i viška zaliha. Zbog tih viškova nisu mogli preuzeti minimalne ugovorene količine iz Rusije i Nigerije. To stanje odrazilo se i na povećanje cijena plina na europskim plinskim spot tržištima, a i jedni od uzroka povećanja cijena plina bili su i eksponencijalni i nagli rast cijena nafte i velika potražnja za LNG-om na azijskom tržištu (Slika 4-6., Slika 4-7.) (Darbouche i Fattouh, 2011).

Slika 4-6. cijena na europskim plinskim spot tržištima od sredine veljače do kraja ožujka 2011.godine (\$/MMBtu, Argus LNG Daily)

Slika 4-7. Cijena plina na PSV HUB-u nakon zatvaranja Greenstreama i Tranistgasa (ICIS Heren)

Arapsko proljeće i događaji koji su uslijedili nakon njega ostavili su teške posljedice ne samo na tu regiju nego i na cijeli svijet. Nastala ekonomska šteta kao izravna posljedica ustavnih kriza i ratova u zemljama Bliskog istoka i Sjeverne Afrike bila je i nekoliko stotina milijardi američkih dolara. Također, tragične posljedice su i stotine tisuća mrtvih civila, milijuni civila kratkotrajno, ali uglavnom dugotrajno raseljenih iz svojih domova, porušeni gradovi i u pojedinim zemljama, nemogućnost sastavljanja funkcionalne vlasti i uspostavljanja sigurnosnog poretka. Posljedice tih zbivanja vidljive su i danas u Europi kada dnevno tisuće i tisuće imigranta iz Afrike, Bliskog istoka i zemalja srednje Azije pokušavaju ući u Europu. Sve to je između ostalog i posljedica promašenih zapadnjačkih politika na Bliskom istoku, poglavito američke politike „izvoza demokracije“ koja je bila samo krinka za svrgavanje režima u arapskim zemljama i za promicanje vlastitih finansijskih interesa. Takva politika uvijek je rezultirala ratovima i krvoprolićem u arapskim zemljama i kaosom nakon svršetka tih zbivanja, a takvu „politiku“ u to vrijeme najviše je poticao i zagovarao dobitnik Nobelove nagrade za mir, američki predsjednik Barack Obama.

5. ISLAMSKA DRŽAVA IRAKA I SIRIJE (ISIS ili ISIL)

5.1. Osnivanje islamskog kalifata

ISIS ili ISIL je 1999. osnovan kao ogranak Al-Qaede u Iraku, osnovao ga je džihadist al-Zarqawi. Organizacija je u početku nosila drugačije ime i kroz vrijeme je po potrebi mijenjala naziv. Iako je osnovana 1999. godine, organizacija je „stupila na scenu“ 2004. godine kada je pokrenula niz bombaških napada na iračke gradove sa šijitskom većinom i na sveta mjesta šijitske islamske sekte. Svi ti atentati, bombaški napadi i likvidacije gurnuli su Irak u krvavi sektaški građanski rat između šijitske većine i sunitske manjine. Jačanje al-Zarqawijeve organizacije je izravna posljedica još jedne od promašenih američkih politika. Nakon završetka invazije na Irak i uklanjanja Saddama Husseina sa vlasti, Bushova administracija odlučila je provesti debaathifikaciju, odnosno lustraciju svih onih koji su radili za Saddamov režim. Također, raspustila je i iračku vojsku. Tako treba uzeti i u obzir da gotovo svi pripadnici Saddamove stranke Baath su bili suniti, da je većina ljudi u državnoj službi bila dio sunitske islamske sekte i isto je vrijedilo za većinu časnika iračkih oružanih snaga. Posljedica te promašene i nepromišljene odluke (op.a.) bili su stotine tisuća nezaposlenih, naoružanih i nezadovoljnih građana Iraka, koji su gotovo svi redom bili pripadnici sunitske manjine i koji su se osjećali prodanim i iznevjerenim. Velika većina tih nezaposlenih sunita se pridružila al-Zarqawijevom džihadističkom pokretu. Kako je nasilje sve više i više raslo, Sjedinjene Američke Države pokrenule su novu invaziju na Irak, poslali su još više američkih vojnika kako bi se obračunali sa džihadistima i kako bi završili krvavi građanski rat. Amerikanci su 2006. godine u zračnom napadu ubili u to vrijeme, uz Osamu bin-Ladena, najtraženijeg terorista na svijetu, al-Zarqawija. Sukobi su potrajali do 2008. godine kada se potpisalo krhko primirje između zaraćenih strana, ali teroristički napadi nisu prestali.

2011. godine, tadašnji američki predsjednik Barack Obama donosi odluku o povlačenju američkih trupa iz Iraka. Tu situaciju, za svoje jačanje i obnavljanje, iskoristili su ostaci al-Zarqawijeve organizacije sada predvođene novim vođom, Abu Bakr al-Baghdadijem. Iskoristili su između ostalog i kaotičnu situaciju u Siriji gdje su podupirali sukobe, izvršavali bombaške napade i gdje su privukli veliki broj pripadnika. ISIS je s vremenom sve više jačao, privukao je tisuće i tisuće ljudi ne samo sa Bliskog istoka, već i iz zapadne Europe, Dalekog istoka, Srednje Azije, Sjedinjenih Američkih Država i afričkih zemalja. U vrlo kratkom roku ISIS je zauzeo

veliki teritorij Sirije, između ostalog i veliki grad Raqqa kojeg su proglasili glavnim gradom novoosnovanog kalifata. Kalifat je iskoristio i nemirnu situaciju u Iraku, gdje je tisuće pripadnika sunitске manjine prosvjedovalo protiv opresije provedene od strane šijitske većine i šijitske vlasti. Vrlo brzo Kalifat je svoj teritorij proširio i u Irak gdje je između ostalog zauzeo velike gradove poput Fallujahe i Mosula. ISIS je tako stvorio državu koja je pod sobom imala gotovo 8 milijuna stanovnika, koja se prostirala preko teritorija dvije države i koja je u svom posjedu imala veliko vojno naoružanje. Islamska Država je postala poznata po mnogim zločinima koje činila na Bliskom istoku i brojnim terorističkim napadima diljem Europe. Postala je puno moćnija i brutalnija organizacija od Al-Qaede, s kojom je na kraju i zaratila.

U jednom trenutku ISIS je došao i pred vrata Bagdada u kojem je zbog toga nastao potpuni kaos. Konstanti samoubilački napadi u gradu su produbili strah od okupacije grada što je natjeralo američke diplomate u ambasadi u Bagdadu da spale sve dokumente i da se pripreme na evakuaciju. U tom trenutku porasle su i cijene nafte jer su džihadisti objavili da nakon Bagdada će napasti i dijelove Iraka bogate naftom. Ali, Bagdad nije pao u ruke džihadista, grad su obranile šijitske milicije i pripadnici Iranske revolucionarne garde predvođene Qassemom Soleimanijem (Yergin, 2020).

Krajem 2015. godine američka vojska pokrenula je niz zračnih napada na teritorij pod okupacijom Kalifata i poslala je specijalne jedinice američke vojske u pomoć iračkoj vojsci i kurdskim snagama. Nekoliko mjeseci nakon toga iračka vojska uz pomoć, američke vojske i šijitskih iranskih milicija je oslobodila gradove Ramadi i Fallujah. Nakon toga započela je i akcija oslobađanja Mosula, koji je oslobođen nakon devet mjeseci žestokih borbi i nakon potpunog uništenja grada. U isto vrijeme počelo je i oslobađanje glavnog grada Kalifata, Raqqae u Siriji. U ožujku 2019. godine Islamska Država izgubila je i posljednji dio teritorija u Siriji i Iraku, ali to nije bio kraj ISIS-a kao organizacije i kao ideje, jer su se gerilske borbe i teroristički napadi nastavili širom svijeta. U listopadu 2019. godine američka vojska je locirala položaj vođe, odnosno kalifa Islamske Države Abu Bakr al-Baghdadija, koji se nalazio u skloništu u regiji Idlib u zapadnoj Siriji, pokrenuli su napad i likvidirali ga. Kao što je već rečeno, to nije bio kraj ISIS-a jer se odmah nakon toga imenovao novi vođa, a organizacija je nastavila sa svojim terorističkim djelovanjem.

5.2. Ekonomija i naftna industrija Islamske Države

Islamska Država svoje financijske prihode, prijeko potrebne za ratovanje, izvršavanje terorističkih napada diljem svijeta i za velike plaće svojim dobrovoljcima, temeljila je na kur'anom propisanim porezima, točnije džizijama i zekatu, džiziju je moralo plaćati svo nemuslimansko stanovništvo i strani putnici na teritoriju ISIS-a, a zekat je bio obavezni milodar kojega je moralo plaćati svo pučanstvo, također veliki prihodi stizali su i od raznih donatora širom svijeta pogotovo iz zaljevskih zemalja od kojih su najviše za to optuživali Katar. Velike financijske prihode ISIS je temeljio i na otmicama i iznudama, na prodaji opljačkanih umjetnina na crnom tržištu i na velikoj količini zlata i novca kojeg su uzeli iz banaka u okupiranim gradovima Sirije i Iraka, procjenjuje se da su samo iz centralne banke u Mosulu uzeli nekoliko stotina milijuna američkih dolara. Ironično, i veliki prihodi stizali su i od krijumčarenja droge, procjenjuje se da je godišnje Islamska Država zarađivala oko milijardu američkih dolara od prodaje i krijumčarenja droge, dok je istovremeno zabranila cigarete i alkohol na svom teritoriju i pogubljevala svakog tko bi koristi bilo kakve opijate.

Međutim, najveći i najvažniji prihodi stizali su od proizvodnje, prodaje i krijumčarenja nafte. Središte naftne industrije Islamske Države bila je Sirija, točnije istočna provincija Deir Ezzor. U toj regiji ISIS je proizvodio otprilike 34 000 do 40 000 barela nafte dnevno, također imali su i naftno polje u blizini Mosula u Iraku koje je proizvodilo oko 8 000 barela nafte dnevno. Ta mosulska nafta bila je teška nafta i uglavnom se koristila lokalno za proizvodnju asfalta i nije se prodavala na tržištu. Ta razina proizvodnje pada krajem listopada 2015. zbog intenzivnih zračnih napada američkih i ruskih snaga. Cijena ISIL-ove nafte zavisila je o kvaliteti, a kretala se od 25\$ do čak i 45\$ po barelu što je u tom trenutku bila veća cijena od svjetske tržišne cijene koja je tada bila ispod 40\$ po barelu. Cijena ISIL-ove nafte zavisila je i o tome s kojeg naftnog polja je dolazila (Slika 5-1.). U siječnju 2019. godine Islamska država gubi prvo naftno polje u Siriji kojeg su zauzele kurdske snage uz pomoć zračnih napada američke vojske. U pitanju je bilo polje al-Jabash za kojeg se procjenjuje da je u to vrijeme proizvodilo oko 3 000 barela nafte dnevno. Procjenjuje se da je prije početka zračnih napada na naftnu infrastrukturu ISIS-a, Kalifat od prodaje nafte zarađivao od 1,5 pa čak i do 3 milijuna američkih dolara dnevno (Financial Times, 2016).

Naftno polje	Procijenjena proizvodnja (bpd)	Cijena (\$/barelu)
al-Tanak	11,000-12,000	\$40
al-Omar	6,000-9,000	\$45
al-Tabqa	1,500-1,800	\$20
al-Kharata	1,000	\$30
al-Shoula	650-800	\$30
Deiro	600-1,000	\$30
al-Taim	400-600	\$40
al-Rashid	200-300	\$25

Slika 5-1. naftna polja pod nadzorom ISIS-a, njihova dnevna proizvodnja i prodajna cijena proizvedenog barela s pojedinog polja (Financial Times, 2016)

Nafta Islamske Države prodavala se i rafinirala na njenom teritoriju gdje je najviše služila za proizvodnju električne energije, prodavala se pobunjeničkim skupinama u Siriji, čak i Assadovom režimu i krijumčarila se u Tursku. Ruski predsjednik Vladimir Putin, 2015. godine, optužio je Tursku za krijumčarenje ISIL-ove nafte, od kojeg je rekao veliki broj turskih visokih državnih dužnosnika imao financijske koristi. Također, optužili su ih za uvoz ISIL-ove nafte koji je u tom trenutku ličio na legalni komercijalni uvoz, s obzirom da su danonoćno stotine kamiona s punim cisternama nafte, uvezile naftu u Tursku. Istovremeno, u javnost su došle fotografije i video snimke iz zraka koje su te tvrdnje i potvrdile. Nedugo nakon toga ruska vojska započela je sa zračnim napadima na te cisterne na Turskoj granici (Russia Today, 2015). Godinu dana nakon toga iste su optužbe na račun Turske došle i iz Izraela, točnije od izraelskog ministra obrane, ali arapski mediji su istovremeno optužili Izrael za uvoz ISIL-ove nafte. Naime, prema pisanju arapskih medija, dogovor o kupnji ISIL-ove nafte odvijao se u kurdsom gradu Zakhu u Iraku na granici s Turskom, tamo bi Izraelski i Turski posrednici dogovorili cijenu nafte koja se kretala između 15\$ i 18\$ po barelu, što je mnogostruko niže od tadašnjih cijena nafte na svjetskom tržištu koje su bile u rasponu od 41\$ do 45\$ po barelu. Nafta bi se zatim prevozila u Tursku luku Ceyhan, od kuda bi brodovima išla za Izrael (BBC, 2016; Globes, 2015). Postojanje ISIS-a i njegova ratna osvajanja u regiji nisu bitno utjecala na kretanje cijena nafte na svjetskom tržištu, a razlog tome je i velika proizvodnja i preplavljenost tržišta naftom i prije svega intenziviranje američke proizvodnje nafte iz škripljca 2014. godine (Muharemi, 2021).

Prodaja nafte na teritoriju Islamske Države odvijala bi se tako da bi kupci direktno sa kamionima dolazili na naftna polja kupovati sirovu naftu. Potražnja za tom uglavnom jeftinom naftom bila je tolika da su neki kamioni čekali i po tjedan dana kako bi došli na red. Stvarajući velike gužve kamioni su postali laka meta za ruske i američke avione koje su sve intenzivnije vršili zračne napade na njih. Nakon toga je uveden sustav kojim bi kupci dobili specifičan broj i točno vrijeme i mjesto dolaska kada mogu kupiti naftu. Na prodajnu cijenu plaćao se i porez koji je iznosio od 0,6\$ do 0,7\$ po barelu nafte. Nafta se također prodavala i na mjestima blizu rafinerija koje su držali pod svojom okupacijom, kao i na manjim benzinskim pumpama u većim gradovima (Financial Times, 2016). Najviše nafte se krijumčarilo u Irak, Tursku i Jordan. Nakon konstantnih zračnih napada na kamione na turskoj granici, poseglo se za novim načinima krijumčarenja nafte preko granice. Naftu su tada preko granice počeli prenositi i ljudi koji su na svojim leđima preko granice prenosili karnistre pune nafte. Također, još jedna od neobičnih metoda transporta bili su konji i magarci koji su preko granice prenosili karnistre s naftom. Nafta se prevozila i brodovima, odnosno riječnim putem i improviziranim podzemnim cjevovodima (Financial Times, 2016)

Slika 5-2. Prikaz lokacija i novih metoda krijumčarenja nafte (Financial Times, 2016)

6. SAUDIJSKO – RUSKI RAT CIJENAMA NAFTE

U rujnu 2016. godine sklopljen je savez između Saudijske Arabije i Rusije, što je postao savez između zemalja proizvođača OPEC-a i onih zemalja koji nisu dio OPEC-a i nazvao se OPEC+. Savez nastaje kako bi se kontrolirale cijene nafte na tržištu. Taj savez je nastao kao izravan odgovor na intenziviranje američke proizvodnje nafte iz nekonvencionalnih ležišta koja je 2014. godine preplavila svjetsko tržište i srušila cijene nafte sa 114\$/bbl što je bila cijena 2014. godine, na 28\$/bbl 2016. godine za Brent, i sa 110\$/bbl na 27\$/bbl za WTI (Slika 6-1., Slika 6-2.). Stabilnost cijena se postizala dogovornim rezovima u proizvodnji nafte za 2 milijuna barela nafte dnevno između zemalja OPEC-a i non-OPEC-a (Forbes, 2020).

Početak 2020. godine u Kini se pojavljuje epidemija koronavirusa, koja se ubrzo pretvara u pandemiju s obzirom da se širi na čitav svijet. Zbog eksponencijalnog širenja virusa svijetom i zbog teških slučajeva oboljenja, zemlje svijeta jedna za drugom su ušle u lockdown. Bila su zabranjena mnoga komercijalna međunarodna putovanja, što se najviše odrazilo na avionsku industriju, zatvorili su se mnogi šoping centri, dućani, restorani, škole i mnogi ljudi su posao odrađivali od kuće i tako se manje kretali i koristili prijevozna sredstva. Sve to je rezultiralo rekordnim smanjenjem u potražnji za energijom poglavito za naftom čija je potražnja pala za rekordnih 8 milijuna barela dnevno (Yergin, 2020). Kako bi se prilagodili niskoj potražnji i održali cijene stabilnom OPEC, odnosno Saudijska Arabija je predložila smanjenje proizvodnje za dodatnih 1,5 milijuna barela dnevno za naredna tri mjeseca što je činilo 1,5% svjetske dnevne proizvodnje nafte. No, taj prijedlog Rusija je odbila i odlučila se na povećanje proizvodnje nafte. (New York Times, 2020).

Događaji koji su nakon toga uslijedili doveli su do najvećih padova cijena nafte u povijesti. Kako bi odgovorili Rusiji na odbijanje dogovora, Saudijska Arabija je prvo 8. ožujka 2020. godine uvela popust na naftu do 8\$/bbl kupcima na sjeveroistoku Europe i Kini što su ujedno i najveći kupci odnosno uvoznici ruske nafte. To je uzrokovalo pad cijena markera Brent na 33\$/bbl sa otprilike 50\$/bbl što je bila cijena početkom mjeseca i početkom pregovora o smanjenju proizvodnje, i markera WTI sa 47\$/bbl na 30\$/bbl (Slika 6-3. i Slika 6-4.). Nakon toga, 10. ožujka Saudijski su se odlučili na još radikalniji potez, odlučili su se na povećanje proizvodnje za gotovo 25%. Povećali su proizvodnju nafte sa 9.7 milijuna bbl/d na 12,3 milijuna bbl/d, a Rusija je istovremeno svoju proizvodnju povećala za 300 000 bbl/d. Te odluke pustile

su cijene nafte u slobodni pad (Forbes, 2020; The Guardian, 2020). Tržište je bilo preplavljeno naftom, a potražnja za njom je zbog pandemije koronavirusa bila rekordno mala. To je uzrokovalo dodatni pad cijena nafte, marker Brent bio je 25\$/bbl, a WTI 20\$/bbl, toliko niska cijena nije bila u posljednjih 17 godina gledajući od tog trenutka (Financial Times, 2020). Američki predsjednik Donald Trump vršio je pritisak na saudijskog princa-prijestolonasljednika Mohammeda bin Salmana, kojem je prijetio povlačenjem američke vojske iz Saudijske Arabije, nametanjem sankcija njemu osobno i cijeloj zemlji i uvođenjem uvoznih tarifa na uvezenu saudijsku naftu. Također, s ruskim predsjednikom Vladimirom Putinom se u tom razdoblju čuo više nego za cijelo vrijeme svog proteklog mandata (Yergin, 2020). Narednih dana Putin je najavio kako bi se dnevna proizvodnja nafte mogla srezati za 10 milijuna bbl/d, ukoliko se sve zemlje proizvođači dogovore uključujući i Sjedinjene Američke Države, nakon te izjave cijena markera Brent skočila je za 13% odnosno na 34\$/bbl, a WTI za 25% odnosno na 28\$/bbl (Slika 6-3., Slika 6-4.) (Financial Times, 2020; CNN, 2020). Nakon konferencije između američkog predsjednika Donalda Trumpa, ruskog predsjednika Vladimira Putina i saudijskog kralja Salmana, postignut je dogovor. Rusko-saudijski savez OPEC+, pristao je na smanjenje proizvodnje nafte za 9.7 milijuna bbl/d, na dogovoreni rez su također pristali i Norveška, Brazil i Kanada (Yergin, 2020). 20. travnja 2020. godine oborio se još jedan rekord. Cijene američke nafte, markera WTI, pale su sa 18\$/bbl na nestvarnih -37.63\$/bbl što je najniža zabilježena cijena nafte u povijesti (Slika 6-4.). Negativne cijene dogodile su se zbog niskog kapaciteta odnosno nemogućnosti skladištenja dodatnih količina nafte, što je zapravo značilo da trgovci futuresima koji su morali na taj datum preuzeti fizičke količine nafte su zapravo trebali platiti kupcu da tu naftu odveze zbog nemogućnosti skladištenja. No, Europa nije imala problema sa skladištenjem pa se je Brent prodavao po cijeni od 25\$/bbl (Slika 6-3.). Nakon pada cijena nafte na negativnu razinu, predsjednik Trump predložio je otvaranje američkih federalnih naftnih rezervi kako bi se uskladištilo ili kupilo 75 milijuna barela nafte što je samo dio viška nafte (Yergin, 2020; Financial Times, 2020). Ali stanje se od 1. svibnja stabiliziralo jer tada je na snagu stupio dogovor u savezu OPEC+ i započelo se agresivnijim rezovima u proizvodnji nafte (Yergin, 2020). Od svibnja 2020. do kraja godine cijena nafte se stabilizirala, bila je bez većih oscilacija i kretala se u rasponu od otprilike 35\$/bbl do 47\$/bbl za marker WTI i sličan, ali nešto povoljniji trend slijedio je i marker Brent (Slika 6-5., Slika 6-6.).

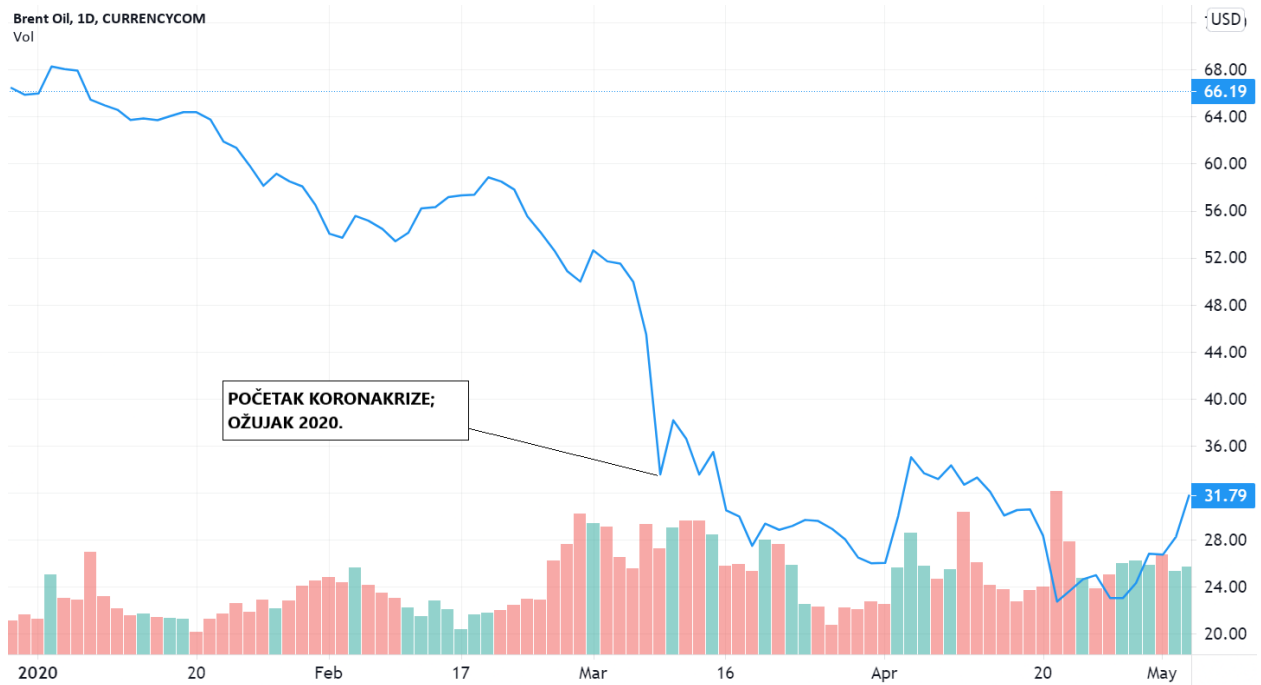
Slika 6-1. Cijena markera Brent od sredine 2013. do sredine 2016. godine

(www.tradingview.com, 2021)

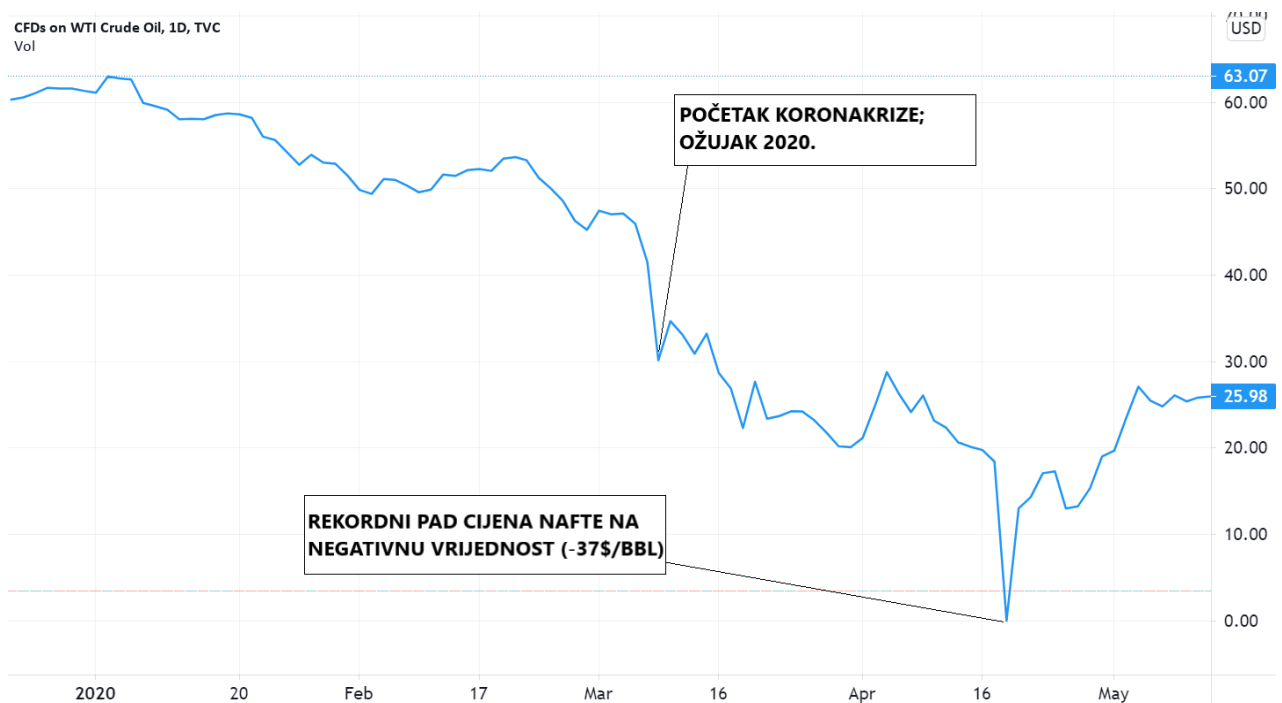

Slika 6-2. cijena markera WTI od sredine 2013. do sredine 2016. godine

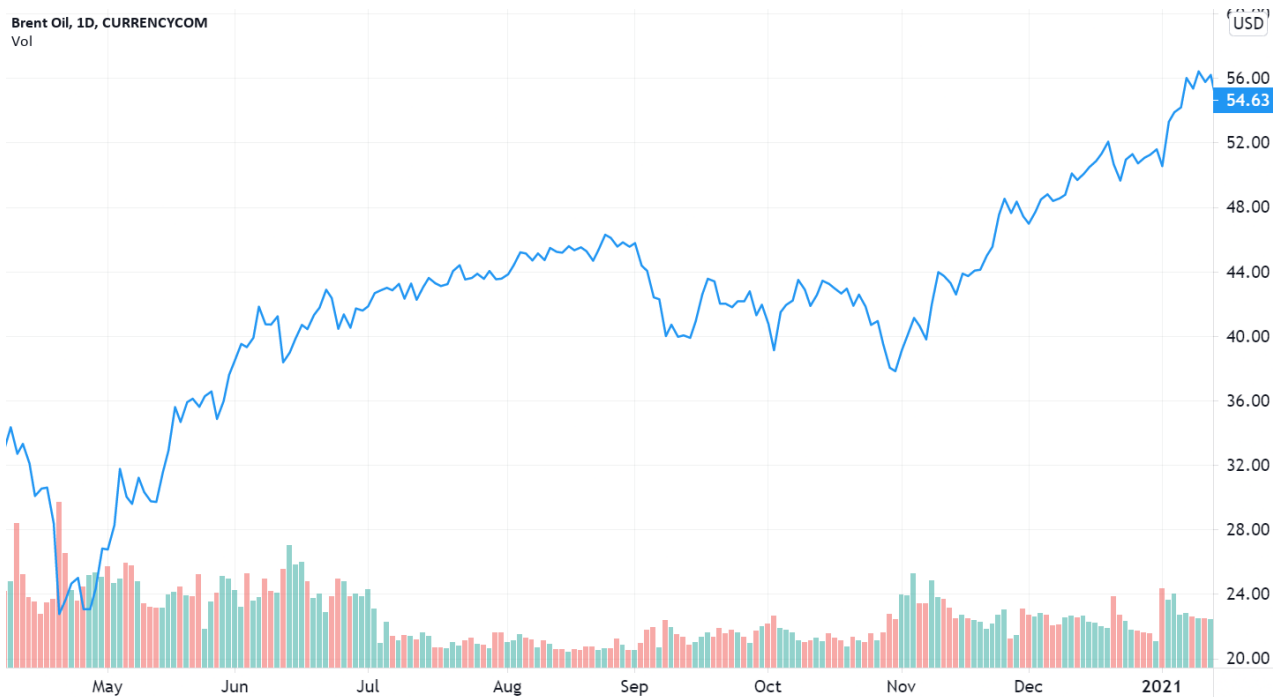
(www.tradingview.com, 2021)

Slika 6-3. Cijena markera Brent od početka 2020. do svibnja 2020. godine
(www.tradingview.com, 2021)

Slika 6-4. Cijena markera WTI od početka 2020. do svibnja 2020. godine
(www.tradingview.com, 2021)

Slika 6-5. Kretanje markera Brent od svibnja do kraja 2020. godine (www.tradingview.com, 2021)

Slika 6-6. Kretanje markera WTI od svibnja do kraja 2020. godine (www.tradingview.com, 2021)

Rat cijenama u početku se činio kao isključivo sukob između Saudijske Arabije i Rusije, no kasnije sve činjenice će upućivati na to da to nije bio rat cijenama između Saudijske Arabije i Rusije nego rat između Saudijske Arabije i Rusije na jednoj strani i Sjedinjenih Američkih Država na drugoj. Preplavlivanje svjetskog tržišta naftom uzrokovalo je rekordne padove cijena nafte. Time se htjelo uništiti američku proizvodnju nafte iz škriljca. Od početka intenzivne proizvodnje 2014. godine cijene se ruše i Sjedinjene Američke Države postaju i više no bitan faktor u reguliranju cijena nafte na svjetskom tržištu, do tada ta uloga je pripadala zemljama OPEC-a, poglavito Saudijskoj Arabiji. Saudijski analitičari su pretpostavili da je američkim proizvođačima nafte iz škriljca potrebna cijena između 40\$/bbl i 50\$/bbl za isplativu proizvodnju, no nisu znali da je ta tehnologija toliko napredovala da su im bile isplative cijene od čak i 25\$/bbl (Telegram, 2020). Iz tog sukoba cijenama nafte Sjedinjene Američke Države su zapravo izašle i kao pobjednik jer Rusija i Saudijska Arabija nisu uništile tj. istisnule američke proizvođače nafte iz škriljca sa tržišta. Još jedan pobjednik u ovom sukob bila je i Kina koja je kao veliki uvoznik nafte iskoristila situaciju i uvozila naftu po povijesno niskim cijenama i tako punila svoje strateške rezerve. Rat cijenama nafte na kraju je imao negativne posljedice za Rusiju i Saudijsku Arabiju i njihov državni budžet koji je najviše ovisio o naftnim prihodima jer kompanije koje su najveći proizvođači nafte u Rusiji i Saudijskoj Arabiji nisu privatne kompanije već kompanije u državnom vlasništvu. Povećala su se i dugovanja i Saudijske Arabije i Rusije. Rusija je početkom 2020. godine prognozirala suficit od 11,3 milijarde dolara, da bi nakon ove krize ipak pali u deficit. Također, i vrijednost ruske rublje je pala za 30%. (Financial Times, 2020)

Cjenovna kriza se naravno odrazila na cijeli financijski svijet. Burzovni indeks Dow Jones je prilikom otvaranja burze 9. ožujka pao za 1300 postotnih bodova, da bi do kraja dana dosegnuo pad od 2000 postotnih bodova, odnosno 7,8%, S&P 500 je zabilježio pad od 7,6%, a NASDAQ od 7,2%. Nakon ove naftne odnosno energetske krize, kao i nakon svake do sada, opet se pojavila svijest o ograničenosti resursa i o energetske neovisnosti odnosno ovisnosti pojedinih zemalja. Tako su mnoge zemlje i naftne kompanije poput British Petroleuma i Royall-Dutch Shella podignule svijest o štednji energije i stavile veći naglasak na istraživanje i proizvodnju plina, dobivanje energije iz plina i u energiju iz obnovljivih izvora.

7. KATARSKA DIPLOMATSKA KRIZA

Katarska diplomatska kriza ili blokada započela je 5. lipnja 2017. godine i trajala je do 5. siječnja 2021. godine kada je u Saudijskoj Arabiji potpisan sporazum između zemalja članica GCC-a. Kriza je započela kada su Saudijska Arabija, Ujedinjeni Arapski Emirati, Bahrein i Egipat zabranili svim avionima katarskih aviokompanija da lete njihovim zračnim prostorom, brodovima da pristižu u luke, potjerali su sve ambasadore i državljane Katar sa svog teritorija i Saudijska Arabija je zatvorila kopnenu granicu sa Katrom što je bio jedan od najvećih udaraca za Katar.

Ova kriza koja je trajala 3 i pol godine pokazala je svu kompleksnost odnosa država Zaljeva kao i povijesnu uzrokovanost ovih nesuglasica među kulturološki i religijski najbližim državama arapskih nacija. Bez obzira na bliskost, razlozi ove krize su duboki i imaju svoje povijesne korijene ne samo u nastanku zaljevskih zemalja u postkolonijalnom dobu već i različitosti pristupa prema suvremenim izazovima sa kojima se susreće arapski svijet (Lovrić, 2021). Prvi razdor među zemljama Zaljeva dogodio se 1968. godine kada je Ujedinjeno Kraljevstvo najavilo neovisnost osam emirata Zaljeva, dogovor je bio da se ujedine u jednu državu koja bi se zvala Ujedinjeni Arapski Emirati. Katar je taj dogovor izigrao i proglasio je neovisnost 1971. godine, takav pristup izazvao je već tada nepovjerenje kod ostalih emirata prema Katru (Fanack, 2009). Do još jednog razlaza između Katar i drugih zaljevskih zemalja došlo je 1995. godine kada je šejk Hamad bin Khalifa Al Thani vojnim udarom svrgnuo svog oca s vlasti. Sve zaljevske zemlje osudile su ovaj napad, Saudijska Arabija je čak postavila i vojsku na granicu sa Katrom. Šejk Al-Thani proveo je niz gospodarskih reformi koje su u vrlo kratkom periodu Katar pozicionirale kao vodećeg izvoznika LNG-a, Katar je postao i država s najvećim BDP-om po glavi stanovnika i postao je politički pa čak i ekonomski nezavisan o drugim zemljama u Zaljevu (Lovrić, 2021).

Do političko-diplomatskih raskola između zaljevskih zemalja došlo je već 2014. godine kada su Saudijska Arabija, Ujedinjeni Arapski Emirati i Bahrein povukli svoje veleposlanike iz Katar i prekinuli sve diplomatske veze s Katrom. Razlog te krize je bilo otvoreno davanje podrške katarske vlade revolucionarnim pokretima u zemljama Bliskog istoka i Sjeverne Afrike za vrijeme Arapskog proljeća, što je bilo izravno kršenje odredbi GCC-a o ne miješanju zemalja u unutarnje političke poslove drugih zemalja u regiji. Ta kriza trajala je sve do kraja 2014. godine kada nije prekinuta već samo privremeno zaustavljena (Lovrić, 2021).

Do potpune diplomatske i ekonomske blokade Katra, od strane Saudijske Arabije, Ujedinjenih Arapskih Emirata, Bahreina i Egipta, došlo je 5.6.2017. godine. Zemlje predvođene Saudijskom Arabijom navele su 13 zahtjeva koje je Katar trebao ispuniti za prestanak nametnute blokade. Među navedenim zahtjevima je između ostalog bilo i gašenje medijske kuće Al-Jazeera za koju se se tvrdilo da je propagandni aparat korišten za davanje platforme raznim islamskim ekstremistima i za širenje radikalnih islamističkih ideja, također, tražilo se i ukidanje katarskih diplomatskih i ekonomskih odnosa sa Iranom, izbacivanje svih pripadnika Iranske revolucionarne garde iz Katra, zatvaranje turske vojne baze u Katru, izručenje svih pripadnika terorističkih organizacija koji su se nalazili u Katru, plaćanje novčane naknade zemljama za prouzrokovanu štetu, itd.

Katru se najviše zamjerao njihov odnos sa Iranom, javno podržavanje Muslimanskog bratstva, financiranje terorističkih organizacija poput ISIL-a, Hamasa, Al-Qaede, Hezbollaha i Al-Shama i u svemu tome negativna uloga jedne od najjačih medijskih kuća u svijetu, a u vlasništvu Katra, Al-Jazeera (Lovrić, 2021). Saudijska Arabija je također Katru zamjerala za njihovo ponašanje tijekom talačke krize u travnju 2017. godine. Naime, šijitska milicija je na jugu Iraka otela 26 pripadnika katarske kraljevske obitelji i držali su ih u zatočeništvu 16 mjeseci. Cilj katarske vlade bio je povratak pripadnika kraljevske obitelji i uvjeriti pripadnike šijitskih i sunitskih milicija da dozvole dolazak humanitarne pomoći i evakuaciju civila iz Sirije. Saudijsku Arabiju je razljutila činjenica da je Katar za ostvarivanje tog cilja izdvojio milijardu američkih dolara, od kojih je 700 milijuna dolara bilo dato iranskim šijitskim milicijama, a ostatak raznim terorističkim sunitskim organizacijama usko povezanih sa Al-Qaedom (New York Times, 2017; Financial Times, 2017).

Na dan proglašenja blokade Katra, Saudijska Arabija i Ujedinjeni Arapski Emirati, osim što su prekinuli sve diplomatske veze sa Katrom, obavijestili su sve pomorske luke i transportere da ne primaju robu i brodove iz Katra i u vlasništvu katarskih kompanija, što je većina i poslušala pa je veliki broj najvećih pomorskih kompanija otkazao dogovorene poslove sa Katrom (Al-Jazeera, 2018). Saudijska Arabija je zatvorila zemaljsku granicu sa Katrom što je nanijelo ozbiljan udarac Katru s obzirom da je 90% hrane dolazilo od susjednih zaljevskih zemalja baš tim putem, dok je Katar sam proizvodio tek 1% hrane što naravno nije bilo dosta za njihove potrebe (Washington Post, 2017). Tako je Katar većinu hrane uvezio od svojih novih-starih saveznika Irana i Turske. Jedan od najvećih udaraca za katarsku ekonomiju bila je zabrana

katarskim aviokompanijama, između ostalog i Qatar Airwaysu koja je jedna od najpopularnijih i najprofitabilnijih aviokompanija u svijetu, da koriste zračni prostor Saudijske Arabije i Egipta. Tako je npr. Qatar Airways, kako bi mogao ostvarivati letove u Europu i Afriku, morao koristiti iranski zračni prostor (Bloomberg, 2017). Također, Saudijska Arabija je zatražila od centralnih banaka da ne posluju sa Katrom i sa katarskim poduzetnicima. Došlo je i do zabrane emitiranja katarskih televizijskih programa, pogotovo Al-Jazeera, na području Saudijske Arabije, Ujedinjenih Arapskih Emirata, Bahreina i Egipta. Burzovni indeksi na katarskoj burzi na prvi dan krize pali su za 7,3% i do 8. lipnja 2017. godine pad je dosegao 9,7% (CNN, 2017). I u prvim mjesecima blokade katarska vlada je investirala 38,5 milijardi američkih dolara, što je ekvivalent 23% BDP-a Katar, kako bi održala katarsko gospodarstvo i bankarski sektor (Zenith, 2019). Treba naglasiti da su zaljevske zemlje vršile blokadu Katar uz potporu i odobravanje Sjedinjenih Američkih Država. Predsjednik Sjedinjenih Američkih Država, Donald Trump, u svibnju 2017. godine posjetio je Rijad, glavni grad Saudijske Arabije, gdje je između ostalog kritizirao Iran zbog uzrokovanja nestabilnosti u regiji i zbog financiranja terorističkih organizacija i dao je podršku ostalim zemljama u borbi protiv terorizma i protiv zemalja koje financiraju teroriste i koje su povezane s Iranom (BBC, 2017). Između ostalog, Saudijska Arabija je htjela pokrenuti i vojnu invaziju na Katar, ali predsjednik Sjedinjenih Američkih Država, Donald Trump, to nije dopustio (Foreign Policy, 2020).

Bez obzira što je Katar mala zemlja, sa svojom jako ekonomijom i jakim diplomatskim vezama, uspjela se oduprijeti i bez većih problema odolijevati nametnutoj blokadi. Katar je zemlja s trećim najvećim zalihama prirodnog plina na svijetu i najveći je proizvođač UPP-a (GCEF, 2021). Katarske rezerve prirodnog plina procijenjene su na 25 trilijuna metara kubnih, nakon Rusije i Irana, Katar je na trećem mjestu sa 14% svjetskog udjela u dokazanim rezervama prirodnog plina. Najveća količina prirodnog plina Katar smještena je u ogromnom odobalnom polju North Field. U 2019. godini potrošnja prirodnog plina u svijetu iznosila je 3,950 milijardi metara kubnih i očekuje se porast globalne potražnje za plinom po godišnjoj stopi od 1,3% i također, predviđa se da će porast svjetske potrošnje plina do 2050. godine porasti za 50% u odnosu na 2019. godinu (GECF, 2019). U 2020. godini Katar je činio 23% svjetske opskrbe LNG-om i s obzirom na velike dokazane rezerve plina i na pretpostavljenu veliku potražnju za prirodnim plinom u budućnosti, Katar je odlučio investirati u svoju proizvodnju LNG-a, da bi ukupni kapaciteti sa sadašnjih 113 milijarde metara kubnih došli na 173 milijarde metara kubnih

do 2027. godine (Bloomberg, 2021). Tako treba naglasiti da se tijekom cijele blokade nesmetano odvijao transport katarskog plina plinovodom do Ujedinjenih Arapskih Emirata i Omana. Taj plinovod zaslužan je za ostvarivanje 30-40% energetske potrebe Ujedinjenih Arapskih Emirata (CNN, 2017). Katar je također i značajan proizvođač nafte sa 600 tisuća barela nafte dnevno (GECF, 2021).

Također, Katar je kroz godine razvio jaku i razgranatu diplomatsku mrežu. Katar je aktivno sudjelovao u događajima Arapskog proljeća, što je bio jedan od razloga nametanja blokade od strane susjednih država. Katar je sudjelovao u vojnim operacijama u Libiji i zajedno s Turskom je bio aktivan tijekom izbijanja sukoba u Siriji. U Katru se također potpisalo i primirje u veljači 2020. godine između Sjedinjenih Američkih Država i Talibana koji između ostalog imaju svoje sjedište u glavnom gradu Katra, Dohi. Odnosi između Izraela i Katra su relativno dobri jer Katar svojim izravnim utjecajem na Hamas često ublažava napetosti i sukobe između Izraela i Hamasa u pojasu Gaze. Katar je za vrijeme krize ojačao i svoj odnos sa Sjedinjenim Američkim Državama, to je potvrdio i kupnjom borbenih aviona i drugog naoružanja od Sjedinjenih Američkih Država u vrijednosti od nekoliko desetaka milijardi američkih dolara. U Katru se između ostalog nalazi i najveća američka vojna baza na Bliskom istoku Al-Udeid. U toj bazi smješteno je više od 10 tisuća američkih vojnika i u njoj se nalaze i strateški bombarderi B-1 i ta baza je kralježnica svih američkih vojnih djelovanja na Bliskom istoku. Također, ojačao se i odnos sa Turskom i Iranom. Katar je prije izbijanja krize uvezio 90% hrane i to uglavnom iz susjednih zemalja iz Zaljeva, nakon blokade to više nije bilo moguće i Katru su u pomoć priskočili Iran i Turska od kojih su svakodnevno cargo letovima pristizali voda, voće, povrće, meso i mliječni proizvodi. Turska je između ostalog u Katar poslala i svoju vojsku. Katar s Iranom dijeli najveće plinsko polje na svijetu kojeg u Katru nazivaju North Dome, a u Iranu South Pars. Iran, iako šijitska zemlja, odmah je po izbijanju krize uspostavila opskrbu hranom Katru, koji je većinski sunitska zemlja, i Iran je omogućio Katru korištenje svog zračnog prostora i time spriječio da Katar padne u potpunu izolaciju i potencijalno u financijski kolaps (Lovrić, 2021).

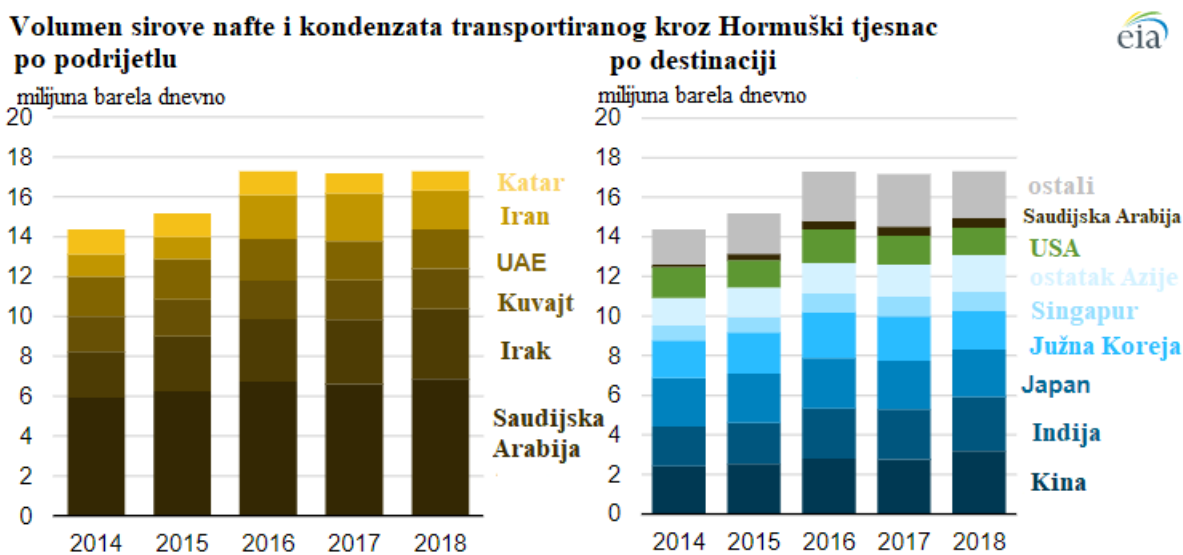
Zemlje koje su vršile blokadu Katra, znajući da više neće imati potporu nove Washingtonske administracije, 5. siječnja 2021. godine potpisale s Katrom sporazum o prekidu blokade, o obnavljanju diplomatskih i ekonomskih odnosa i o ponovnoj uspostavi prometa između zemalja. Katar nije ispunio nit jedan od 13 zahtjeva koje su tražili Saudijska Arabija, Ujedinjeni Arapski

Emirati, Bahrein i Egipat. Korištenjem svojih državnih kapaciteta i tzv. instrumenata nacionalne moći Katar je iz ove blokade izašao kao pobjednik. Prije blokade Katar je uvezio oko 90% hrane, ali tijekom 4 godine izgradio vlastite kapacitete za proizvodnju hrane i prvi puta u svojoj povijesti postao izvoznik pojedinih prehrambenih proizvoda (The Dairy Site, 2019). 2005. godine Katar je osnovao QIA (Qatar Investment Authority), investicijski fond koji raspolaže imovinom vrijednom oko 300 milijardi američkih dolara i koji ulaže u Sjedinjene Američke Države, Njemačku, Francusku, Rusiju, Ujedinjeno Kraljevstvo, te niz drugih zemalja iz kojih očekuju brz i siguran profit te povrat uloženog kapitala (Bloomberg, 2020). S ovim fondom Katar ostvaruje ne samo ekonomske, već i političke ciljeve. Na temelju ulaganja sredstava iz ovog fonda, Katar je nadvladao mnoge probleme stvorene za vrijeme diplomatske blokade. Fond također ima udjele u vodećim svjetskim kompanijama poput London Stock Exchange Group, Volkswagen i Glencore. Iako je Katar kratkoročno bio na gubitku tijekom blokade, kroz samo blokadu ojačao je svoju industriju, ojačao svoje kapacitete, proveo niz reformi i ojačao ugled i utjecaj u međunarodnoj zajednici.

8. UTJECAJ IRANA U REGIJI

Iran je nakon islamske revolucije 1979. godine, odnosno nakon svrgavanja šaha Mohammeda Reze Pahlavija, postao islamska teokratska država. Ubrzo nakon toga narušili su se dotadašnji dobri odnosi sa zemljama u regiji i zemljama zapadnog svijeta. Naročito su narušeni odnosi sa Sjedinjenim Američkim Državama, Saudijskom Arabijom i Izraelom. Razlog narušavanja odnosa sa zemljama u regiji i izvan nje je pokušaj Irana da proširi svoju islamsku revoluciju na cijelu regiju. Da bi proširio svoj utjecaj Iran je iskoristio novonastale nestabilne situacije u regiji nakon 11. rujna 2001. godine, točnije nakon američke invazije na Irak i za vrijeme Arapskog proljeća. Iako revolucije diljem zemalja Bliskog istoka nisu bile potaknute od strane Irana, kreirale su veliki manevarski prostor Iranu da se aktivno uključi u destabilizacijske procese u tim zemljama i da na taj način proširi svoj utjecaj (Lovrić, 2021). Širenje iranskog utjecaja najviše se manifestira kroz tzv. „proxy ratove“ odnosno ratove preko posrednika, u kojima Iran financira i upravlja raznim šijitskim militantnim organizacijama, zbog čega će i postati najvažniji neprijatelj Sjedinjenim Američkim Državama, Kraljevini Saudijskoj Arabiji i Izraelu (Lovrić, 2021). Zbog svog antiimperijalističkog stava i poticanja sektaških podjela unutar muslimanskog svijeta, odnosi sa drugim monarhističkim zemljama u regiji nisu ništa bolji, budući da ih je Iran smatrao proameričkima. No, bez obzira na određene tenzije, netrpeljivosti i religijske razlike, Iran je gradio neki oblik suradnje sa pojedinim zemljama Bliskog istoka i održavao s njima koliko toliko dobre odnose. Među tim zemljama su, izuzev Iraka i Libanona koji su prirodni saveznici Irana, Turska, Katar, Oman i Ujedinjeni Arapski Emirati. Posebno je važan odnos Irana sa Omanom i Ujedinjenim Arapskim emiratima zbog Hormuškog tjesnaca koji leži na najprometnijoj brodskoj liniji na svijetu, kojim dnevno prolazi 21 milijun barel nafte što predstavlja 23% svjetske ukupne dnevne potrošnje i iznosi 1,2 milijarde američkih dolara dnevno i trećina svjetske potrošnje LNG-a (Business Insider, 2020). Hormuški tjesnac predstavlja jedan od „chokepointova“ odnosno točki zagušivanja u svijetu, sjeverni dio tjesnaca kontrolira Iran, južni Oman i Ujedinjeni Arapski Emirati, i o sigurnosti plovidbe u tom tjesnacu ovisi svjetska energetska i ekonomska sigurnost (Visual Capitalist, 2021). Kolika je važnost Hormuškog tjesnaca govori i činjenica da svi incidenti, koji su u tjesnacu gotovo i svakodnevica od 80.-ih godina prošlog stoljeća, od otmice tankera, bombardiranja i potapanja tankera, američko-iranskog pomorskog nadjačavanja, do čak i prijetnji od samog zatvaranja Hormuškog tjesnaca, su utjecali na kretanje cijena nafte i svjetske ekonomije i burze (Slika 8-2.).

I tako Iran kao jedan od najstarijih civilizacija na svijetu, zbog svog geopolitičkog značaja, kulturnih i religijskih značajki je jedna od najmoćnijih i najutjecajnijih država na Bliskom istoku i predstavlja gravitacijsko središte geopolitičkih tenzija u jednoj od najturbulentnijih regija u svijetu (Lovrić, 2021).

Slika 8-1. Volumen transportirane sirove nafte i kondenzata kroz Hormuški tjesnac (EIA, 2019)

Slika 8-2. Odnos kretanja cijena nafte i događaja u Hormuškom tjesnacu (siječanj 2019. – siječanj 2020.) (S&P Global 2020)

8.1. Odnosi Irana i Saudijske Arabije

Iran i Saudijska Arabija su dvije najveće i najmoćnije zemlje Bliskog istoka koje zadnjih 40 godina imaju narušene odnose i koje se natječu za dominaciju u regiji. Odnosi između ove dvije zemlje bili su dobri sve do dolaska Ajatolaha Homeinija na vlast. Glavni razlozi za narušavanje odnosa ove dvije države su, kao što je već rečeno, iranska potreba za izvozom svoje islamske revolucije u druge zemlje u regiji, pogotovo Saudijsku Arabiju, iranski antiimperijalistički stav, jer po iranskoj šijitskoj ideologiji monarhizam je antiislamski koncept, ali jedan od najvećih razloga podjele i sukoba su sektaške podjele unutar islamskog svijeta. Naime, Saudijska Arabija je sunitska zemlja koja je kolijevka islama i u kojoj se nalaze dva najsvetija mjesta u islamskoj religiji, dok s druge strane Iran je šijitska zemlja i jedni druge smatraju nevjernicima i hereticima. Osim što se Iran i Saudijska Arabija nadmeću za ekonomsku, političku i vojnu dominaciju, nadmeću se i za dominaciju nad cjelokupnim islamskim svijetom. Od dolaska Ajatolaha Homeinija, Iran je cijelo vrijeme širio sektaške poruke diljem Bliskog istoka i pozivao ne samo šijite nego sve muslimane na svrgavanje monarhističkih i autoritativnih vođa s vlasti. To je između ostalog dovelo i do pobune šijitske manjine u saudijskoj Istočnoj provinciji koja je ugušena u krvi.

Iran i Saudijska Arabija su u latentnom indirektnom sukobu i do sada se nisu nikada izravno sukobili. Takav sukob bi značajno narušio globalni ekonomski poredak i sigurnost i doveo bi do nesagledivih posljedica po ukupne međunarodne odnose (Lovrić, 2021). Tako se sukob ove dvije zemlje manifestira kao „proxy war“ odnosno rat preko posrednika u kojima glavne žrtve nisu stanovnici Irana ili Saudijske Arabije već stanovnici zemlja u kojima se odvijaju ti sukobi, a u interesnoj su zoni Saudijske Arabije i Irana. Primjer takvog sukoba ove dvije zemlje jest Jemen. U tom ratu Iran indirektno podržava Houthe koji su pripadnici šijitske islamske sekte na sjeveru zemlje, dok Saudijska Arabija podržava sunite na jugu zemlje. Nakon višegodišnjeg ratovanja i intervencije arapskih država od kojih je na čelu svih vojnih operacija Saudijska Arabija, sukob u Jemenu se pretvorio u regionalni politički sukob kojem se ne nazire kraj i u kojem provladine snage ni uz potporu koalicije predvođene Saudijskom Arabijom ne mogu povratiti vlast i poraziti pobunjene iranske saveznike Houthe (Lovrić, 2021).

Houthi su otišli i toliko daleko da su u rujnu 2019. godine raketirali saudijska rafinerijska postrojenja i naftna polja u Istočnoj provinciji. Zbog tog napada i zbog prestanka rada dvije

najveće saudijske rafinerije, saudijska proizvodnja pala je za 50% odnosno za 5,7 milijuna bbl/d, što je 5% proizvodnje u svjetskim razmjerima. Iako su Houthi preuzeli odgovornost za napad na postrojenja, američki državni tajnik Mike Pompeo, tvrdio je da ne postoje apsolutno nikakvi dokazi da je napad počinjen sa teritorija Jemena i da je glavni krivac za napad Iran, koji je te optužbe odbacio (The Wall Street Journal, 2019). Houthi su ponovili napad početkom ožujka 2021. godine kada su opet raketirali naftna postrojenja Saudijske Arabije i sjedište Saudi Aramaca. Zbog tog napada cijene nafte su prvi puta nakon 14 mjeseci postigle cijene iznad 70\$/bbl, točnije 71,38\$/bbl za marker Brent što je porast od 2,9%, dok je WTI narastao na 67,98\$/bbl (Financial Times, 2021).

Bez obzira na to što je Iran pod sankcijama međunarodne zajednice i u nekom obliku diplomatske i ekonomske blokade tj. izolacije, sve činjenice upućuju na to da Iran pobjeđuje u sukobima na Bliskom Istoku. Tako je na primjer u Siriji iranska i ruska potpora Basharu al-Assadu omogućila da se održi na vlasti i da pobjedi pobunjeničke skupine sponzorirane od strane Saudijske Arabije (BBC, 2019). Također, vidljiv je i ogroman vojni, politički i ekonomski utjecaj Irana u Iraku. Saudijska Arabija, uz Sjedinjene Američke Države i svoje arapske saveznike, na sve načine pokušava zaustaviti rastući i sveprisutni iranski utjecaj u regiji Bliskog istoka, ali očigledno je kako ne uspijeva postići značajnije pomake u toj borbi (Lovrić, 2021).

8.2. Odnosi Irana i Izraela

Odnosi Irana i Izraela su i više nego neprijateljski te mnogi u Iranu i Izraelu smatraju da je vojno rješenje jedino moguće rješenje ovih napetosti (Lovrić, 2021), no to bi vrlo vjerojatno rezultiralo nuklearnim ratom, te krizom i ratovima u cijeloj regiji. Iran Izrael smatra smrtnim neprijateljem, što i potvrđuju brojne izjave iranskih vođa od toga da je Izrael nelegitimna država, parazit, okupator, kancerogeni tumor pa sve do prijetnji da će Izrael izbrisati sa lica zemlje. Odnosi ovih dviju zemalja nisu oduvijek bili takvi, za vrijeme vladavine šaha Reze Pahlavija odnosi Izraela i Irana su bili prijateljski, Iran je čak druga muslimanska zemlja koja je priznala neovisnost Izraela. No, odnosi ove dvije zemlje pogoršali su se dolaskom ajatolaha Homeinija na vlast, a postali su otvoreno neprijateljski nakon 90.-ih godina prošlog stoljeća. Negativan odnos Izraela prema Iranu proizlazi iz iranske podrške libanonskoj šijitskoj militantnoj organizaciji Hezbollah kojeg Izrael i Sjedinjene Američke Države smatraju terorističkom organizacijom, te zbog

potpore Hamasu koji je također militantna organizacija koja se bori za samostalnost Palestine (Lovrić, 2021). Izrael izravno i neizravno ulazi u sukobe sa Iranom, to nisu sukobi velikih razmjera, ali imaju veliki značaj. Pod neizravnim sukobima smatraju se izraelske vojne intervencije protiv Hezbollaha u Libanonu i Siriji, te protiv Hamasu u pojasu Gaze. U izravne sukobe spadali bi brojni cyber napadi na iransku infrastrukturu pogotovo na iranski nuklearni program, podmetanje eksplozija u nuklearnim pogonima, atentati na čelne ljude Iranske revolucionarne garde u centru Teherana, atentat na šefa iranskog nuklearnog programa u blizini Teherana, itd. Svi ti „izravni“ napadi Izraela na Iran obavljani su od strane Mossadovih agenata. Odnosi Izraela i Irana, kako se čini, svakim danom postaju sve gori i ne nazire se pomak ili prostor za poboljšanje odnosa ove dvije zemlje, a sve to potencijalno može dovesti do izravnih ratnih tj. oružanih sukoba koji s vremenom postaju sve izgledniji.

8.3. Odnosi Irana i Turske

Iran i Turska su dvije velike države koje imaju velike vojne i gospodarske potencijale, a njihove odnose se može opisati kao složene, napete, ponekad sukobljavajuće, ali često i suradničke (Lovrić, 2021). Do približavanja Irana i Turske dolazi 2002. godine kada u Turskoj na vlast dolazi Stranka pravde i razvoja s predsjednikom Erdoganom na čelu koja je približila Tursku islamskim ideologijama tj. islamskom nacionalizmu (Sinkaya, 2019). Također, treba uzeti i u obzir da su to dvije bivše monarhističke zemlje s još uvijek prisutnim megalomanskim pretenzijama i željama za apsolutnom geopolitičkom dominacijom u regiji Bliskog istoka.

U zadnjih pola desetljeća pojavila su se tri ključna faktora koji su doveli do približavanja Irana i Turske. Prvo je bilo stvaranje novog političkog poretka odnosno suradnja između Saudijske Arabije, Ujedinjenih Arapskih Emirata, Egipta i Izraela, koji je naravno bio sponzoriran od strane Sjedinjenih Američkih Država. Na tu novonastalu suradnju u regiji, iz koje su naravno bili isključeni Turska i Iran, gledalo se kao na ugrozu zbog pretpostavke da takav novi politički poredak je antiiranski, antiturski, antiislamistički tj. da je protiv islamskog nacionalizma kojeg propagiraju i šire Iran i Turska (GMFUS, 2021). Turska i Iran, kao što je već rečeno, imaju odnos koji se nekad manifestira kao suradnja nekad sukob. Primjer za to su dvije politike koje Turska vodi prema Iranu. Jedna politika je njihov neizravni sukob u Siriji u kojem i jedni i drugi podržavaju dvije međusobno neprijateljske strane, Turska podržava sunitske militantne

džihadiste koji predstavljaju opoziciju Assadu, dok Iran podržava i financira Assada i razne šijitske milicije u Siriji. Druga politika predstavlja suradnju koja ima veći geopolitički kontekst, a razlog tome je već navedena suradnja između arapskih zemalja i njihov antiiranski i antiislamistički stav kojeg Turska vidi kao veću prijatnu nego iranski režim (GMFUS, 2021).

Također, postoje još dva ključna razloga poboljšanja odnosa i suradnje između Irana i Turske, a to su katarska diplomatska kriza tj. blokada i kurdsko pitanje u regiji (GMFUS, 2021). Tijekom blokade Katra, Turska i Iran su jedine zemlje u regiji koje su pristigle Katru u pomoć opskrbljujući ga hranom i vodom. Turska ima i vojnu bazu u Katru u koju je tijekom blokade čak i poslala vojsku kao jamca sigurnosti države Katar. Što se tiče Kurdskog pitanja, ono je od velike važnosti i za Iran i za Tursku jer i u jednoj i drugoj zemlji živi velika kurdska manjina na velikom teritoriju. Iran i Turska bili su veliki protivnici referenduma o samostalnosti kurdske regije u Iraku i izravno su vršili pritisak da taj referendum ne uspije i da ta ideja ne zaživi. Strah od kurdske samostalnosti je opravdan za Iran i Tursku jer se boje da će to potaknuti nacionalističke i separatističke pokrete u Iranu i Turskoj što bi rezultiralo gubitkom velikog djela teritorija obiju zemalja i vrlo vjerojatno ratnim sukobom (GMFUS, 2021).

Turska i Iran rade i na trgovinskoj suradnji, koja je rezultirala trgovinskom razmjenom dobara u vrijednosti od 10,7 milijardi američkih dolara, no taj iznos nakon nametnutih sankcija Iranu je pao na 5,6 milijardi dolara u 2019. godini (Carneige Endowment 2020).

Iran i Turska počeli su se posljednjih godina i razilaziti u suradnji, a je posljedica poboljšanja turskih odnosa sa Saudijskom Arabijom, normaliziranje odnosa i stava Turske prema Izraelu i isključivanje Irana iz pregovora u zapadnoj provinciji Idlibu u Siriji gdje Turska isključivo surađuje samo s Rusijom (GMFUS, 2021).

8.4. Odnosi Irana i Katara

Katar je monarhistička i sunitska zemlja i jedan od glavnih američkih saveznika na Bliskom istoku, jednom riječju Katar je sve ono protiv čega se Iran vojno i ideološki bori. Te dvije zemlje, iako različite imaju dinamičan odnos i vrlo su interesno povezani. Kao što je već rečeno, Iran je uz Tursku jedini pomogao Kataru u blokadi. Osim što je Iran Katar pomagao opskrbom hrane, odobrili su Kataru i korištenje zračnog prostora za potrebe Qatar Airwaysa, što je ublažilo

poteškoće u poslovanju jedne od najpoznatijih i najprofitabilnijih svjetskih zrakoplovnih kompanija koja između ostalog ima strateški utjecaj na katarsko gospodarstvo (Lovrić, 2021).

Jedan od razloga takve prijateljske suradnje ove dvije zemlje jest činjenica da su Iran i Katar susjedne zemlje koje dijele najveće plinsko polje na svijetu koje se u Iranu naziva South Pars, a u Katru North Dome (Lovrić, 2021). To plinsko polje ima dokazane rezerve plina koje iznose 51 trilijun metara kubnih prirodnog plina i oko 7,9 trilijuna kondenzata prirodnog plina. Obzirom da su dokazane rezerve plina u svijetu oko 205 trilijuna kubnih metra, dokazane rezerve na ovom području čine oko 25% ukupnih svjetskih rezervi (EIA, 2020). Obje zemlje od ovog plinskog polja imaju veliku ekonomsku korist, pogotovo Katar koji je najveći svjetski proizvođač LNG-a, i koliko toliko prijateljska suradnja između ove dvije zemlje je nužna ukoliko se želi očuvati profit i ekonomska stabilnost.

Katar u isto vrijeme održava odlične odnose sa Sjedinjenim Američkim Državama, koje u Katru imaju i svoju glavnu vojnu bazu na Bliskom istoku, i sa Iranom. Zbog te činjenice Katar se često u vrijeme krize između Sjedinjenih Američkih Država i Irana, kada te dvije zemlje nisu imale nikakve kanale komunikacije, pojavljivao u ulozi prenositelja poruka između te dvije zemlje (Lovrić, 2021).

8.5. Odnosi Irana i Sjedinjenih Američkih Država

Bez obzira što se Sjedinjene Američke Države geografski ne nalaze na Bliskom istoku, zbog svoje sveprisutnosti i umiješanosti u konflikte i politička zbivanja u regiji, a prvenstveno zbog toga što su Sjedinjene Američke Države ključni faktor u pokretanju, odvijanju i završavanju gotovo svih događaja na Bliskom istoku, stječe se dojam kao da su geografski i smješteni u toj regiji. Odnos Irana i Sjedinjenih Američkih Država je izrazito neprijateljski. Narušeni odnosi između Irana i Sjedinjenih Američkih Država su posljedica okupacije američke ambasade u Teheranu 1979. godine i talačka kriza koja je uslijedila nakon toga i koja je trajala 444 dana. Nakon toga 1980. godine Sjedinjene Američke Države prekinule su sve diplomatske odnose sa Iranom i do daljnjeg nisu uspostavljeni (USDS, 2021). Nakon toga uslijedila su desetljeća netrpeljivosti, prijetnji ratom, skorim izbijanjem ratnih sukoba i nametanja sankcija Iranu. Nametnute sankcije imale su izrazito negativan utjecaj na iransku ekonomiju i dovele su je pred kolaps. To se promijenilo 2015. godine kada su Sjedinjene Američke Države potpisale Iranski

nuklearni sporazum (JCPOA). U zamjenu za prestanak sankcija, Iran je morao smanjiti obogaćivanje uranija na najveći mogući minimum, morao je zatvoriti pojedine nuklearne elektrane i UN-ovim promatračima je bilo dozvoljeno da u bilo kojem trenutku dođu u bilo koju nuklearnu elektranu i provjere drži li se Iran dogovorenog sporazuma. Nakon potpisivanja sporazuma, Sjedinjene Američke Države maknule su sankcije sa Irana, Iran je dobio pristup svom kapitalu smještenom u bankama u Sjedinjenim Američkim Državama i prema nekim izvorima, na dan potpisivanja sporazuma Sjedinjene Američke Države avionom su poslale milijardu američkih dolara u gotovini u Iran. Najveći protivnik potpisivanja ovog sporazuma bio je Izrael, čiji je premijer Benjamin Netanyahu tvrdio da „ovaj sporazum neće spriječiti Iran da dođe do nuklearne bombe, već će mu pomoći“. Iranska vlada cijelo vrijeme je tvrdila da im nikada nije bio cilj proizvesti nuklearno naoružanje, što se, prema onome što je 2018. godine javnosti prezentirao izraelski premijer Netanyahu, pokazalo potpuno neistinitim. Iranski nuklearni sporazum pokazao se kao promašaj s obzirom da je Iran za cijelo vrijeme trajanja sporazuma proizvodio balističke i krstareće rakete s velikim dometom i mogućnošću nošenja nuklearnih glava, prema izraelskim dokazima nastavio je na istraživanjima za proizvodnju nuklearnog naoružanja i Iran je nakon prestanka ekonomskih sankcija dobivao milijarde dolara koje je ulagao u svoje vojne i političke operacije u regiji. 2018. godine američki predsjednik Donald Trump izašao je iz Iranskog nuklearnog sporazuma i Iranu su ponovno nametnute sankcije. Sjedinjenim Američkim Državama je ponovno bilo u cilju poraziti iranski totalitarni režim i ekonomskim sankcijama se pokušalo destabilizirati stanje u Iranu, pokušalo se potaknuti iranski narod na pobunu i potencijalno svrgavanje iranskog režima. Amerikanci su otišli i korak dalje pa su u siječnju 2020. godine ubili Qassem Soleimania generala Iranske revolucionarne garde i glavnog zapovjednika QUDS-a, koji je ogranak Iranske revolucionarne garde zadužen za vojne, političke i obavještajne operacije u regiji Bliskog istoka. Kolika je važnost tog događaja svjedoči i činjenica da je cijena nafte u tom trenutku skočila za 4%, odnosno na 69,50\$, što je najveća zabilježena cijena još od rujna 2019. godine. Također, na londonskoj burzi narasla je cijena dionica British Petroleuma za 2,7% i Royal-Dutch Shella za 1,9% (BBC, 2020).

Iran je jedan od ključnih faktora na Bliskom istoku. Iako je već, desetljećima pod teškim sankcijama, Iran se bez problema nameće kao jedan od glavnih utjecaja u svim političkim i vojnim zbivanjima u regiji i gotovo bez problema širi svoj utjecaj. Tako se i stječe dojam da Iran unatoč svemu navedenom pobjeđuje u sukobima u regiji, a Sjedinjene Američke Države sa

svojim arapskim i izraelskim saveznicima teško pronalaze stopostotno učinkovito rješenje za taj problem. Iran također predstavlja i veliku ugrozu političkom, sigurnosnom i ideološkom poretku na Bliskom istoku. Rast cijena nafte nakon ubojstva generala Qassema Soleimanija, iako nije ostavio veliki utjecaj na ekonomiju imao je veliki značaj. Ako je ovako izoliran, ali jako bitan incident izazvao rast cijena nafte od gotovo 4%, može se samo pretpostaviti što bi se dogodilo u trenucima većih kriza ili potencijalnih, i na trenutke jako izglednih, otvorenih oružanih sukoba sa Iranom.

9. ABRAHAMSKI SPORZUM

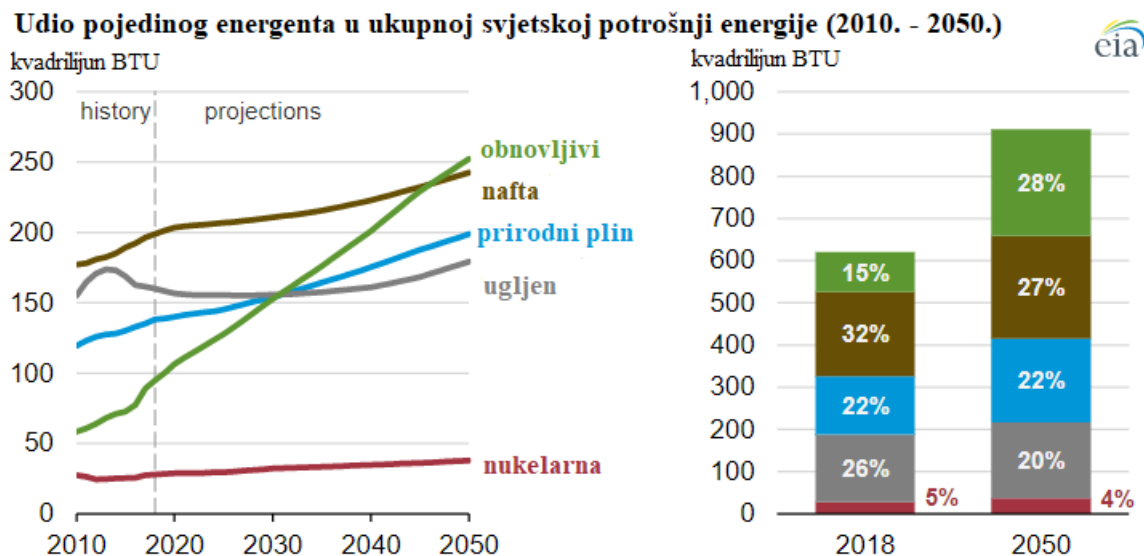
15. rujna 2020. godine, izraelski premijer Benjamin Netanyahu, ministar vanjskih poslova Ujedinjenih Arapskih Emirata Al Nahyan, bahreinski ministar vanjskih poslova Al Zayani i predsjednik Sjedinjenih Američkih Država Donald Trump, potpisali su u Washingtonu tzv. Abrahamski sporazum, odnosno sporazum o normalizaciji odnosa Izraela sa Ujedinjenim Arapskim Emiratima i Bahreinom. Nekoliko tjedana nakon, tom povijesnom sporazumu pridružili su se i Maroko i Sudan. Iako je Izrael imao određeni oblik neformalne suradnje sa Ujedinjenim Arapskim Emiratima u području ekonomije i tehnologije, ovoga su puta prvi put uspostavljene stvarne diplomatske veze, izraelski državljani su po prvi puta mogli početi putovati u Ujedinjene Arapske Emirate, uspostavljene su telefonske i avionske veze, Ujedinjeni Arapski Emirati otvorili su investicijski ured u Izraelu, a kao kruna i simbol normalizacije odnosa tih dviju zemalja bila je proslava židovskog blagdana Hanuke u Dubaiju čiji su prizori obišli svijet. Sporazum o normalizaciji odnosa Izraela sa Ujedinjenim Arapskim Emiratima i Bahreinom proizlazi iz bojazni od sve većeg i jačeg iranskog utjecaja u regiji. Sve tri zemlje vide Iran kao najveću prijetnju svom ustavnom i sigurnosnom poretku i stoga su odlučili prijeći preko pojedinih razlika kako bi se borili za veći cilj. Ovo je prvi takav sporazum nakon 20. stoljeća kada su se potpisali sporazumi o normalizaciji odnosa Izraela s Egiptom 1979. i Jordanom 1994. godine. Ovaj sporazum predstavlja veliku diplomatsku pobjedu administracije predsjednika Donalda Trampa koji je cijelo vrijeme težio deeskalaciji sukoba u regiji i svijetu i koji je i propagirao i provodio neintervencionističku politiku na Bliskom istoku, i još s obzirom na to da su gotovo svi njegovi prethodnici tvrdili da neće biti moguće napraviti bilo kakav korak prema miru između Izraela i arapskih zemalja, ako u tu jednadžbu ne budu uključeni i Palestinci. Isto su i 2002. godine rekli i brojni predstavnici arapskih zemalja na arapskom summitu u Beirutu, da nikakav mir neće biti moguć sve dok se Izrael ne vrati na granice dogovorene 1967. godine. Sve to se očito pokazalo nebitnim i potpisivanje ovog sporazuma na neki način je i afirmacija politike Izraela od strane arapskih zemalja koje su potpisale sporazum. Nakon potpisivanja sporazuma Arapska Liga je šutjela i nije ni osudila ni odobravala sporazum, što je izazvalo bijes kod palestinskih vlasti. Očekuje se da će kroz naredno vrijeme i još arapskih zemalja priključiti tom sporazumu. Palestina i njeni predstavnici su se kroz godine pokazali kao vrlo nezrelim i nespremnim na bilo kakav dijalog kršeći mnoge potpisane mirovne sporazume s Izraelom, kojeg danas mnoge arapske zemlje i njihovi vođe vide kao bitnog i ključnog strateškog partnera u

regiji. Tome u prilog ide i obećavajuća izjava Mohammeda bin Salmana, saudijskog princa-prijestolonasljednika, da „izraelski narod ima pravo na svoju državu“. Ovaj potpisani mir između Izraela i pojedinih arapskih zemalja ne treba značiti da će se sigurnosno stanje odmah popraviti i da će nestati netrpeljivosti između zemalja. Ovaj potpisani mir ne treba nužno ni isključivati i potencijalnu netrpeljivost između arapskih odnosno muslimanskih zemalja. U prilog tome ide i činjenica da su Turska i Katar odmah po potpisivanju tog sporazuma oštro osudile sporazum i nazvale ga izdajničkim.

Ovaj mirovni sporazum kao takav nema direktnog utjecaja na kretanje cijena nafte i naftnu industriju u globalu. No, bez obzira na to ipak ima velik značaj i za jedno i za drugo. Razlog tome je što se Izrael nalazi u najturbulentnijoj i energetske najvažnijoj regiji na svijetu gdje svaki manji sukob, bio on diplomatski ili vojni će imati veliki utjecaj na kretanje cijena nafte. Čovječanstvo je svjedočilo i prvom naftnom šoku 1973. godine kada se dogodio do tada najveći skok cijena nafte u povijesti, razlog tome je bio Yom Kippurski rat, odnosno sukob Izraela sa susjednim arapskim zemljama. Također, i 2012. godine prilikom velikih tenzija u pojasu Gaze cijene nafte su zabilježile veliki rast. Izrael je vojno, ekonomski i tehnološki na samom vrhu u regiji, jedan je od ključnih faktora bitnih za sigurnost i stabilnost regije i ovaj sporazum iako još nema puno potpisnika ima veliku simboliku i daje nadu za mir i normalizaciju odnosa arapskih zemalja sa Izraelom koji su prijeko potrebni za stabilnost cijele regije.

10. ZAKLJUČAK

Dvadeseto stoljeće je stoljeće nafte i upravo zahvaljujući nafti kao glavnom energentu ljudska civilizacija je doživjela neviđeni tehnološki i znanstveni procvat u poznatoj ljudskoj povijesti, nezamisliv samo stoljeće prije. Koja će biti uloga nafte u dvadeset i prvom stoljeću teško je točno predvidjeti s obzirom na sve veću ekološku osviještenost, razne „zelene“ lobije i pokrete, obnovljive izvore energije i stvarnu potrebu za smanjenjem CO₂ u zemljinoj atmosferi. U svakom slučaju bez obzira na sve to nafta će i u narednim desetljećima uz prirodni plin biti jedan od glavnih energenata u svijetu. Posebno ako uzmemo u obzir da će prema istraživanjima EIA potražnja za energijom u narednih trideset godina na svjetskoj razini porasti za 50%, a u zemljama koje sada prolaze kroz tehnološki i ekonomski razvoj još i više. Predviđanja EIA pokazuju najveći rast obnovljivih izvora energije (+166%) i prirodnog plina (+44%), ali i kontinuirano povećanje nuklearne energije (+36%), nafte (+22%), čak i ugljena (+12%). Također, do 2050. godine emisije stakleničkih plinova znatno će se povećati, osim ako rast potrošnje energije ne bude naglo ograničen (Energetika-net, 2019).

Slika 10-1. Udio pojedinog energenta u ukupnoj svjetskoj potrošnji energije (2010.- 2050.) (EIA, 2020)

Također, prema procjenama EIA nafta i plin će 2050. godine ukupno imati gotovo 50% udjela u ukupnoj svjetskoj potrošnji energije (27% za naftu i 22% za plin), što je nešto manje s obzirom na 2018. godinu kada je ukupni udio nafte i plina bio 54% (Slika 10-1.). Kada se sagledaju sve

te brojke i predviđanja vidi se da će ugljikovodici tj. nafta i plin i dalje imati primat u energiji, što je samo po sebi u izravnoj koliziji sa ciljevima i zakonskim odredbama Europske unije i pojedinih zemalja svijeta, treba naglasiti da ti zakoni i odredbe nisu apsolutni i da isključivo ovise o političkim strujama koje u danom trenutku obnašaju vlast. Također, u koliziji je i s očekivanjima i željama zelenog aktivizma koji danas dobiva i legalitet pa više i nije aktivizam nego službena politika. S obzirom da se glavni i najveći izvori nafte, a i prirodnog plina, koji se smatra energentom tranzicije, nalaze na Bliskom istoku, za očekivati je da će Bliski istok i dalje biti jedno od glavnih žarišta svjetskih kriza i sukoba. U prilog toj činjenici idu i zadnji sukobi koji su se dogodili u regiji između Izraela i Palestine. Povod tih najnovijih sukoba u svibnju 2021. godine bio je obračun izraelske policije sa palestinskim prosvjednicima u jeruzalemskoj džamiji Al-Aksa, nakon čega je Hamas iz pojasa Gaze ispalio tisuće raketa na izraelske gradove i ostale civilne ciljeve, a Izrael je potom uzvratio bombardiranjem vojnih položaja Hamasa u pojasa Gaze. Rezultat ovih sukoba, kao i svakog do sada u tom području, bili su stotine mrtvih civila i ogromna materijalna šteta na obje sukobljene strane. Ova epizoda u dugogodišnjem izraelsko-palestinskom sukobu zaustavljena je uz snažan diplomatski angažman Sjedinjenih Američkih Država i Egipta, ali povijest ovih sukoba ukazuje da je to vjerojatno samo kratak prekid vatre, s obzirom da izraelsko-palestinski sukob već desetljećima predstavlja jednu vrlo složenu vojnu i geopolitičku situaciju.

Slika 10-2. Prikaz kretanja cijena nafte od 2000. godine do početka lipnja 2021. godine

Unazad desetak godina u svijetu se podigla svijest o ekologiji i energetske neovisnosti. Najbolji primjer za težnjom za energetske neovisnošću su Sjedinjene Američke Države koje su se 2014. godine odlučile za radikalni potez odlučivši povećati proizvodnju nafte iz škriljca i time šokirale tržište naftom i proizvođače nafte na Bliskom istoku. Ostaje za vidjeti kako će se bogate zemlje Bliskog istoka nositi sa tim radikalnim promjenama u potražnji za energijom i potencijalnim promjenama u cijenama nafte jer jako je važno za naglasiti da se današnje cijene nafte na tržištu formiraju bez količina ugljikovodika koje je moguće proizvesti u Venezueli i Iranu, dvjema zemljama s ogromnim zalihama nafte i ogromnim proizvodnim kapacitetima. Naftom iz Venezuele, koja ima najveće dokazane rezerve nafte u svijetu, se danas gotovo i ne trguje jer je ta zemlja u potpunom ekonomskom kolapsu i nema dovoljno sredstava za eksploataciju i preradu nafte. S druge strane naftom iz Irana, koji je 4. po redu po dokazanim rezervama u svijetu, se ne trguje na svjetskom tržištu zbog nametnutih sankcija. Niti jedan režim ili oblik vlasti koji se do sada pojavio u svijetu, od raznih diktatura, kraljevina, carstava nije trajao vječno, pa je tako i lako pretpostaviti da će se i režimi u Venezueli i Iranu kad-tad urušiti i time promijeniti stanje na tržištu. Cijene nafte u drugoj polovici 2021. godine opet dostižu visoke razine koje su bile prije početka pandemije korona virusa (Slika 10-2.). Početkom lipnja 2021. godine cijena markera Brent dosegla je cijenu od 71,89 \$/bbl, dok je cijena markera WTI (Slika 10-2.) narasla za gotovo 5% odnosno na cijenu od 69,62 \$/bbl, što su najveće zabilježene razine u posljednje dvije godine. Ovakav rast cijena posljedica je otvaranja svjetskog gospodarstva nakon ublažavanja pandemije korona virusa, a i povećanog gospodarskog rasta u Kini koji je u svibnju ove godine dosegnuo rekordnu razinu (Energetika-net, 2021). Bogate zemlje Bliskog istoka svjesne su potencijalnih promjena koje ovo doba donosi, od tehnološkog razvoja, pronalaženja alternativnih goriva, američke energetske neovisnost, i stoga su se mnogi od njih odlučili na razne projekte diversifikacije ekonomije. Time bi se potencijalno mogli izbjeći novi sukobi, krize, nasilne demonstracije i nasilne promjene vlasti u toj regiji, u kojoj ekonomije većine bogatih zemalja ovise o nafti i plinu, a koje bi mogle biti posljedica ekonomskih kriza baš zbog prevelike ovisnosti ekonomija tih zemalja o nafti koja se nekima na Bliskom istoku pokazala kao bogatstvo, a nekima kao prokletstvo. No, s obzirom na nepredvidivu budućnost svijeta pogotovo Bliskog istoka, nafta bi nekima kojima je do sada bila bogatstvo preko noći mogla postati i prokletstvo.

11. LITERATURA

1. AMER, A.M. et al. (2020.) GECF Global Gas Outlook 2050 Doha: GECF
2. ANONYMOUS (2017.) *Syria's war: Who is fighting who*, kratki dokumentarni film, VOX
3. ANONYMOUS (2021.) *Are The Abraham Accords The Middle East Peace Deal That Ends the Israeli-Arab Conflict?*, kratki dokumentarni film, Unpacked
4. BAYRAM, S. (2019.) *Turkey-Iran Relations after the JDP Istanbul*: Institut français d'études anatoliennes
5. DARBOUCHE, H., FATTOUH, B. (2011.) *The Implications of the Arab Uprisings for Oil and Gas Markets*, Oxford Institute for Energy Studies
6. DEKANIĆ, I. et al. (2004.) *Stoljeće nafte: veza između nafte, novca i moći koja je promijenila svijet*. Zagreb: Naklada Zadro
7. FANNING, D. et al. (2018.) *Bitter Rivals: Iran and Saudi Arabia*, dokumentarni film, Frontline PBS
8. JURIC, I. Osobni intervju, Ožujak 2021. godine
9. KIRK, M. et al. (2016.) *The Secret History of ISIS*, dokumentarni film, Frontline PBS
10. KONTAXIS, D. (2016.) *Explaining the oil price spread between WTI and Brent during U.S. shale oil revolution*, Erasmus University Rotterda
11. LOVRIĆ, D. Osobni intervju, Travanj 2021. godine
12. MUHAREMI, A. Osobni intervju, Ožujak 2021. godine
13. ŠPELIĆ, D. (2019.) *Povijest četvrtkom: Kriza u Iranu 1979.-1980.*, dokumentarna radijska emisija, Hrvatska radiotelevizija
14. ŠPELIĆ, D. (2019.) *Povijest četvrtkom: Srednji istok i nafta*, dokumentarna radijska emisija, Hrvatska radiotelevizija
15. YERGIN, D (2020.) *The New Map: Energy, climate and the clash of nations*. New York: Penguin Press

Web izvori:

16. ALAALDIN, F, POLLACK, M.K., (14.12.2020.) *Iraq's Economic Collapse Could Be Biden's First Foreign-Policy Headache* URL: <https://foreignpolicy.com/2020/12/14/iraqs-economic-collapse-could-be-bidens-first-foreign-policy-headache/>
17. ALKHALISI, Z. (7.6.2017.) *Qatar keeps gas flowing to UAE despite blockade.* URL: <https://money.cnn.com/2017/06/07/news/qatar-uae-gas-pipeline/index.html>
18. AMADEO, K. (18.11.2020.) *Cost of Iraq War, Its Timeline, and the Economic Impact* URL: <https://www.thebalance.com/cost-of-iraq-war-timeline-economic-impact-3306301#citation-3>
19. AMBROSE, J. (11.3.2020.) *Saudi Arabia steps up oil price war with big production increase* URL: <https://www.theguardian.com/world/2020/mar/11/saudi-arabia-oil-price-war-production-increase-aramco>
20. ANG, C. (30.3.2021.) *Mapping the World's Key Maritime Choke Points.* URL: <https://www.visualcapitalist.com/mapping-the-worlds-key-maritime-choke-points/>
21. ANONYMOUS (2019.) *EIA: Potrošnja energije do 2050. rast će za 50%.* URL: <http://www.energetika-net.com/vijesti/energetsko-gospodarstvo/eia-potrosnja-energije-do-2050-rast-ce-za-50-29247>
22. ANONYMOUS (2021.) *Cijene nafte najviše u posljednje dvije godine* URL: <http://www.energetika-net.com/vijesti/energetsko-gospodarstvo/cijene-nafte-najvise-u-posljednje-dvije-godine-32691>
23. ARANGO, T. (21.4.2017.) *Big Ransom and Syria Deals Win Release of Royal Qatari Hunters* URL: <https://www.nytimes.com/2017/04/21/world/middleeast/big-ransom-and-syria-deals-win-release-of-royal-qatari-hunters.html>
24. BADAWI, T. (12.3.2020.) *The Economic Turn in Turkish-Iranian Relations.* URL: <https://carnegieendowment.org/sada/81273>
25. BAYLY, L. (9.3.2020.) *Dow closes with decline of 2,000 points, almost ending 11-year bull market* URL: <https://www.nbcnews.com/business/markets/dow-set-open-decline-1-300-points-oil-war-adds-n1152941>
26. BBC (26.1.2016.) *Israeli defence minister accuses Turkey of buying IS oil.* URL: <https://www.bbc.com/news/world-europe-35415956>

27. BBC (6.6.2017.) *Qatar row: Trump claims credit for isolation.* URL: <https://www.bbc.com/news/world-middle-east-40175935>
28. BRITANNICA (2021.) *Lybia Revolt of 2011* URL: <https://www.britannica.com/event/Lybia-Revolt-of-2011>
29. BROWER, D. et al. (13.3.2020.) *Eight days that shook the oil market – and the world.* URL: <https://www.ft.com/content/c9c3f8ac-64a4-11ea-a6cd-df28cc3c6a68>
30. CALHOUN, G. (3.6.2020.) *The Saudi/Russia Oil Price War: Histroic Blunder #1* URL: <https://www.forbes.com/sites/georgecalhoun/2020/06/03/the-other-epidemic-a-cluster-of-historic-blunders---exhibit-1-the-saudirussia-oil-price-war/?sh=45e3fbf54f7f>
31. Cijena markera Brent od početka 2020. do svibnja 2020. godine, URL: <https://www.tradingview.com/>
32. Cijena markera Brent od sredine 2013. do sredine 2016. godine, URL: <https://www.tradingview.com/>
33. Cijena markera WTI od početka 2020. do svibnja 2020. godine, URL: <https://www.tradingview.com/>
34. Cijena markera WTI od sredine 2013. do sredine 2016. godine, URL: <https://www.tradingview.com/>
35. Cijena na europskim plinskim spot tržištima od sredine veljače do kraja ožujka 2011. godine, izvor: DARBOUCHE, H., FATTOUH, B. (2011.) *The Implications of the Arab Uprisings for Oil and Gas Markets* Oxford Institute for Energy Studies
36. Cijena plina na PSV HUB-u nakon zatvaranja Greenstreama i Transigasa, izvor: DARBOUCHE, H., FATTOUH, B. (2011.) *The Implications of the Arab Uprisings for Oil and Gas Markets* Oxford Institute for Energy Studies
37. CNN, REUTERS (18.3.2003.) *Oil prices fall after ultimatum.* URL: <https://edition.cnn.com/2003/BUSINESS/03/18/oil.prices.reut/index.html>
38. COUNCIL OF FOREIGN RELATIONS *The Iraq War* URL: <https://www.cfr.org/timeline/iraq-war>
39. DALAY, G. (9.2.2021.) *Turskih-Iranian Relations Are Set to Become More Turbulent.* URL: <https://www.gmfus.org/publications/turkish-iranian-relations-are-set-become-more-turbulent>

40. DEFTERIOS, J., ZIADY, H. (3.4.2020.) *Oil prices march higher as OPEC calls for emergency meeting on Monday.* URL: <https://edition.cnn.com/2020/04/03/business/oil-prices-opec-meeting/index.html>
41. DUNN, K. (20.4.2020.) *'Unreal': Oil prices go negative for the first time in history* URL: <https://fortune.com/2020/04/20/oil-prices-negative-crash-price-crude-market/>
42. EIA (13.4.2021.) *What is the volume of world natural gas reserves* URL: <https://www.eia.gov/tools/faqs/faq.php?id=52&t=8>
43. FANACK (29.7.2009.) *Qatar Independence in 1971.* URL: <https://fanack.com/qatar/history-past-to-present/independence/>
44. FOXMAN, S., RATCLIFFE, V., (17.2.2021.) *Qatar Lays Out Ambition to Be LNG King for At Least Two Decades* URL: <https://www.bloomberg.com/news/articles/2021-02-17/biggest-lng-maker-aims-to-keep-its-throne-for-another-20-years>
45. FOY, H., RAVAL, A. (4.4.2020.) *Putin says oil supply cut possible if all major producers take part* URL: <https://www.ft.com/content/beb5e187-35e7-457c-a99b-19afe1395040>
46. GECF (2019.) URL: <https://www.gecf.org/countries/qatar>
47. GLOBES (30.11.2015.) *Israel buys most oil smuggled from ISIS territory – report.* URL: <https://en.globes.co.il/en/article.aspx?did=1001084873>
48. KAHAN, A (2020.) *EIA projects nearly 50% increase in world energy usage by 2050, led by growth in Asia* URL: <https://www.eia.gov/todayinenergy/detail.php?id=42342>
49. KOTTASOVA, I (5.6.2017.) *Qatari stocks plunge 7% after Arab states cut ties* URL: <https://money.cnn.com/2017/06/05/investing/qatar-stocks-plunge-gulf-diplomacy/index.html>
50. Kretanje cijena markera Brent prije Arapskog proljeća, URL: <https://www.tradingview.com/>
51. Kretanje cijena markera Brent za vrijeme i nakon Arapskog proljeća, URL: <https://www.tradingview.com/>
52. Kretanje cijena markera WTI prije Arapskog proljeća, URL: <https://www.tradingview.com/>
53. Kretanje cijena markera WTI u razdoblju od kraja 2002. do sredine 2004. godine, URL: <https://www.tradingview.com/>

54. Kretanje markera Brent od svibnja do kraja 2020. godine, URL: <https://www.tradingview.com/>
55. Kretanje markera Brent za vrijeme Arapskog proljeća, URL: <https://www.tradingview.com/>
56. Kretanje markera WTI od svibnja do kraja 2020. godine, URL: <https://www.tradingview.com/>
57. Kretanje markera WTI za vrijeme Arapskog proljeća, URL: <https://www.tradingview.com/>
58. MA, A. (13.1.2020.) *How the Strait of Hormuz, a narrow stretch of water where ships carry \$1.2 billion of oil every day, is at the heart of spiraling tensions with Iran.* URL: <https://www.businessinsider.com/strait-of-hormuz-explainer-oil-us-iran-tensions-2019-7>
59. MARCUS, J. (16.9.2019.) *Why Saudi Arabia and Iran are bitter rivals.* URL: <https://www.bbc.com/news/world-middle-east-42008809>
60. MARTIN, G. (17.1.2019.) *Everyone loses.* URL: <https://magazine.zenith.me/en/business/other-lessons-qatar-crisis>
61. Naftna polja pod nadzorom ISIS-a, njihova dnevna proizvodnja i prodajna cijena proizvedenog barela s pojedinog polja, URL: <https://ig.ft.com/sites/2015/isis-oil/>
62. NAIR, D., PARASIE, N. (20.10.2020.) *Qatar's Wealth Fund Realigns Structure Under CEO.* URL: <https://www.bloomberg.com/news/articles/2020-10-19/qatar-s-300-billion-wealth-fund-realigns-structure-under-ceo>
63. NEUBAUER, S. (6.8.2020.) *How Israel Emerged as an Unlikely Peacemaker in the Middle East* URL: <https://foreignpolicy.com/2020/08/06/how-israel-emerged-as-an-unlikely-peacemaker-in-the-middle-east/>
64. Odnos kretanja cijena nafte i događaja u Hormuškome tjesnacu (siječanj 2019. – siječanj 2020.) URL: <https://www.spglobal.com/platts/en/market-insights/latest-news/oil/010320-factbox-oil-market-jitters-return-after-iran-us-geopolitical-risk-rises>
65. OMRAN, A., ENGLAND, A. (20.3.2020.) *Saudi Arabia to double debt in virus and low oil price fight* URL: <https://www.ft.com/content/efc8455c-6ac2-11ea-800d-da70cff6e4d3>

66. PLEŠE, M. (14.6.2020.) *Saudijski princ pokrenuo je rat cijenama nafte kako bi uništio američku industriju. Problem je što su mu izračuni bili krivi.* URL: <https://www.telegram.hr/biznis-tech/saudijski-princ-pokrenuo-je-rat-cijenama-nafte-kako-bi-unistio-americku-industriju-problem-je-sto-su-mu-izracuni-bili-krivi/>
67. Politička karta Bliskog istoka, URL: https://www.nationsonline.org/oneworld/map/small_middle_east_map.htm
68. Predviđanje IMF-a za iračko gospodarstvo do 2025. godine i usporedba sa prijašnjim godinama, URL: <https://www.statista.com/statistics/326912/gross-domestic-product-gdp-growth-rate-in-iraq/>
69. Pregled iračkih regija i naftnih kompanija zastupljenih u njima, URL: <https://www.aljazeera.com/features/2012/1/7/western-oil-firms-remain-as-us-exits-iraq>
70. Prikaz lokacija i novih metoda švercanja nafte, URL: <https://ig.ft.com/sites/2015/isis-oil/>
71. RAVAL, A. , SHEPPARD, D. (8.3.2021.) *Oil price rises above \$70 after attacks on Saudi oil facilities.* URL: <https://www.ft.com/content/3a094943-5663-477f-96d9-13f230880b7b>
72. REED, S. (6.3.2020.) *Oil Prices Nose-Dive as OPEC and Russia Fail to Reach a Deal* URL: <https://www.nytimes.com/2020/03/06/business/opec-oil-prices-russia.html>
73. RT (27.11.2015.) *'Commercial scale' oil smuggling into Turkey becomes priority target of anti-ISIS strikes.* URL: <https://www.rt.com/news/323603-isis-oil-smuggling-turkey/>
74. SAID, S. (14.9.2019.) *U.S. Blames Iran for Attack on Saudi Oil Facilities.* URL: <https://www.wsj.com/articles/drone-strikes-spark-fires-at-saudi-oil-facilities-11568443375>
75. SELIGMAN, L (2019.) *Turkish-Backed Forces Are Freeing Islamic State Prisoners.* URL: <https://foreignpolicy.com/2019/10/14/turkish-backed-forces-freeing-islamic-state-prisoners-syria/>
76. SHEPPAR, D. et al. (21.4.2020.) *US oil price below zero for first time in history.* URL: <https://www.ft.com/content/a5292644-958d-4065-92e8-ace55d766654>
77. SHEPPARD, D., RAVAL, A. (18.3.2020.) *Oil prices hit lowest level in 17 years as demand plunges.* URL: <https://www.ft.com/content/d63d0618-6928-11ea-800d-da70cff6e4d3>

78. SHEPPARD, D., RAVAL, A. (8.3.2021.) *Oil price rises above 70\$ after attacks on Saudi oil facilities* URL: <https://www.ft.com/content/3a094943-5663-477f-96d9-13f230880b7b>
79. SOLOMON, E. et al. (29.2.2016.) *Inside Isis Inc: The journey of a barrel of oil* URL: <https://ig.ft.com/sites/2015/isis-oil/>
80. STEVENS, P. (25.2.2011.) *The 'Arab Spring' and Oil Markets* URL: <https://www.chathamhouse.org/2011/02/arab-spring-and-oil-markets>
81. THE DAIRY SITE (29.3.2020.) *Qatari Dairy Exports First Batch of Products*. URL: <https://www.thedairysite.com/news/53842/qatari-dairy-exports-first-batch-of-products/>
82. U.S. DEPARTMENT OF STATE (7.12.2020.) *U.S. Relations With Iran* URL: <https://www.state.gov/u-s-relations-with-iran/>
83. Udio pojedinog energenta u svjetskoj konzumaciji energije (2010.-2050.) URL: <https://www.eia.gov/todayinenergy/detail.php?id=42342>
84. Volumen transportirane sirove nafte i kondenzata kroz Hormuški tjesnac URL: <https://www.eia.gov/todayinenergy/detail.php?id=39932>
85. WIKIPEDIA (2021.) *2020 Russia – Saudi Arabia oil price war*. URL: https://en.wikipedia.org/wiki/2020_Russia%E2%80%93Saudi_Arabia_oil_price_war
86. WOOD, P. (2013.) *The Free Syrian Army is being taken over by groups of jihadist thugs*. URL: <https://www.spectator.co.uk/article/the-free-syrian-army-is-being-taken-over-by-groups-of-jihadist-thugs>

Izjava

Izjavljujem da sam ovaj rad izradio samostalno temeljem znanja stečenog na Rudarsko-geološko-naftnom fakultetu i služeći se navedenim referencama.

A handwritten signature in blue ink, reading "Luka Zrilić". The signature is written in a cursive style with a large initial 'L' and 'Z'.

Luka Zrilić

KLASA: 602-04/21-01/37
URBROJ: 251-70-12-21-2
U Zagrebu, 6.9.2021.

Luka Zrilić, student

RJEŠENJE O ODOBRENJU TEME

Na temelju vašeg zahtjeva primljenog pod KLASOM 602-04/21-01/37, URBROJ: 251-70-12-21-1 od 23.4.2021. priopćujemo vam temu završnog rada koja glasi:

UTJECAJ AMERIČKIH VOJNIH INTERVENCIJA I BLISKOISTOČNIH KRIZA NA KRETANJE CIJENA NAFTE U 21. STOLJEĆU

Za voditeljicu ovog završnog rada imenuje se u smislu Pravilnika o izradi i ocjeni završnog rada Prof.dr.sc. Daria Karasalihović Sedlar nastavnik Rudarsko-geološko-naftnog-fakulteta Sveučilišta u Zagrebu

Voditeljica:

(potpis)

Prof.dr.sc. Daria Karasalihović
Sedlar

(titula, ime i prezime)

Predsjednik povjerenstva za
završne i diplomske ispite:

(potpis)

Izv.prof.dr.sc. Vladislav Brkić

(titula, ime i prezime)

Prodekan za nastavu i studente:

(potpis)

Izv.prof.dr.sc. Dalibor
Kuhinek

(titula, ime i prezime)